

JACINT VERDAGUER I LA POESIA POPULAR*

Josep MASSOT i MUNTANER

Aportació directa de Verdaguer al Cançoner de Marià Aguiló

Al primer volum de la revista *Estudis Romànics* de l'Institut d'Estudis Catalans (1947-1948), Josep M. de Casacuberta va publicar un extens article titulat «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars», que em va colpir des del primer moment que el vaig conèixer durant els meus anys universitaris. Em va semblar un treball excel·lent, d'una precisió extraordinària i que demostrava un coneixement profundíssim tant de l'obra de Verdaguer —inèdita en bona part— com dels reculls de poesia popular catalana de Milà i Fontanals, de Marià Aguiló, de Briz, de Bertran i Bros i de molts altres encara. L'admiració que sentia per Casacuberta —un gran erudit, sòlidament format, i alhora un gran editor— es va refermar quan vaig tenir l'avinentesa de tractar-lo, a l'Editorial Barcino i a casa seva, igualment durant els meus anys universitaris, per iniciativa de Martí de Riquer. Aleshores Casacuberta m'animà a continuar els estudis que havia iniciat als setze o disset anys sobre la cançó popular de Mallorca i va posar a les meves mans el tresor folklòric que li havia traspassat Àngel Aguiló, una pila de carpetes amb material recollit pel seu pare Marià, ara a la Biblioteca de Catalunya.

Ben poc podia pensar en aquell moment que un dia podria completar aquelles carpetes amb tota la resta de material folklòric recollit al llarg de tota una vida per Marià Aguiló, cedit igualment per Àngel Aguiló a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, una institució que, com tantes altres, fou ferida de mort en començar la guerra civil i que no pogué reprendre mai més les seves activitats. Més encara, el seu promotor i mecenes, Rafael Patxot i Jubert, perseguit pels anarquistes que el tractaven de burgès i condemnat pels franquistes que el consideraven *rojo-separatista*, decidí de «congelar» l'Obra del Cançoner i no permeté que ningú hi tingués accés fins que canviessin les circumstàncies polítiques de l'Estat espanyol. Això donà origen a tota una mitologia sobre l'Obra del Cançoner i els seus fons, que no

* Abreviatures utilitzades:

CASACUBERTA, J. V., col·lector = Josep M. de CASACUBERTA. «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars». *Estudis Romànics*, I (1947-48), p. 89-129.

Epist. = *Epistolari de Jacint Verdaguer*, a cura de Josep M. de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas (Barcelona 1959...).

Inventari = Josep MASSOT i MUNTANER. *Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, I (Barcelona 1993; «Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». Vol. IV, fasc. 1).

MILÀ. *Romancerillo* = Manuel MILÀ i FONTANALS. *Romancerillo catalán* (Barcelona, 1882).

es trencà fins que ara fa quatre anys els hereus de Patxot, d'acord amb les seves consignes, lliuraren al monestir de Montserrat els milers de documents de tota mena que fins llavors havien romàs amagats en un pis de Barcelona i en una casa religiosa de Suïssa.¹

Com ja era prou sabut, el fons Aguiló de l'arxiu de l'Obra del Cançoner contenia una quantitat impressionant d'autògrafs de Verdaguer i de bon començament vaig tenir la intenció de dedicar-hi un estudi minuciós, seguint les petjades del meu mestre i amic Josep M. de Casacuberta, que no havia tingut accés a aquest fons, ni tan sols n'havia intuït la importància real, possiblement perquè no s'havia adonat de les al·lusions als textos procedents de Verdaguer aparegudes als volums de *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular. «També sabem —comentava— que Marià Aguiló aprofità, en el seu *Romancer popular de la terra catalana*, bon nombre de lletres populars recollides pel seu gran amic i admirador mossèn Cinto. Tan sols en el volum primer —únic publicat— insereix set cançons de les quals indica que alguna de les versions tingudes en compte li fou facilitada per aquest (núms. 52, 54, 55, 56, 57, 58, 91). D'altra banda, Valeri Serra ens informa que entre els papers d'Aguiló "s'han trobat cançons populars que Verdaguer li remetia de Riudeperes estant"; i Busquets i Punset diu que la col·lecció cançonística d'aquell s'enriquí amb l'aportació del tresor popular que el nostre poeta havia heretat de la seva mare. L'examen dels materials que avui posseeix l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya —això és, la immensa majoria de les transcripcions de cançons populars aplegades pel gran col·lector mallorquí— permetria sens dubte de comprovar aquestes asseveracions i, possiblement, d'ampliar la llista dels materials folklòrics verdaguerians registrats en el present estudi; malgrat el meu interès a dur-lo a terme, això no ha estat possible, per raó de les actuals circumstàncies» (p. 111).

Josep M. de Casacuberta va poder enregistrar cent vint notícies de cançons populars recollides per Verdaguer, la major part de les quals corresponien a textos transcrits per ell mateix —a vegades en diverses versions— i en molts casos (més de setanta) comunicats a Manuel Milà i Fontanals, que els tingué poc o molt en compte al seu *Romancerillo*. No sempre, però, va poder obtenir els textos enviats a Milà, sinó que es va haver d'acontentar amb les dades fornides per Milà mateix a l'exemplar anotat del *Romancerillo* conservat a la Biblioteca de Catalunya (p. 110-111). Pel que fa a Marià Aguiló, només va poder tenir present que al primer volum del *Romancer* feia al·lusió —com acabem de veure— a set versions que li havia facilitat Verdaguer i que entre els papers d'Aguiló que en aquell moment posseïa Casacuberta mateix hi havia quatre transcripcions de cançons recollides per Verdaguer, tres autògrafes de Verdaguer i una altra (fragmentària) copiada per Aguiló (p. 111). De més a més, va localitzar diverses transcripcions de corrandes, «en presència de textos» de les quals, comenta, «sovint pot ocórrer el dubte de si són originals seus, o bé transcripcions de corrandes populars» (p. 106-107).

1. Sobre les vicissituds de l'Obra del Cançoner, vegeu els meus articles «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya avui», *Llengua i Literatura*, v (1992-93), p. 739-751; «Rafael Patxot retrobat», *Serra d'Or* (novembre de 1994), p. 21-23, i «L'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular», *Revista de Catalunya*, n. 94 (març de 1995), p. 123-126, amb la bibliografia anterior.

El fons Aguiló de l'Obra del Cançoner m'ha permès de localitzar exactament cent vint notícies de cançons recollides per Verdaguer, és a dir, tantes com les enregistrades per Casacuberta, amb la diferència que pràcticament totes són versions completes o en algun cas parcials, transcrits per Verdaguer mateix i en algun cas copiades per Aguiló per raons pràctiques, a fi de poder-les tenir col·locades a la carpeta corresponent, quan Verdaguer en transcrivía més d'una de cop, per fer-hi petites modificacions o potser —alguna vegada— perquè l'original de Verdaguer es trobava en mal estat o era difícil de llegir. Una bona part d'aquestes cançons no coincideixen amb les enregistrades per Casacuberta. Altres són versions diferents de les que ell esmenta. En algun cas es tracta de textos idèntics o possiblement idèntics. Algunes vegades, finalment, he pogut localitzar textos dels quals Casacuberta coneixia l'existència, però que no havia pogut trobar (vegeu la notícia particularitzada de les transcripcions, al final d'aquest treball, en la qual he seguit essencialment el mateix mètode de Casacuberta i he procurat esmentar els punts de contacte amb l'article «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars» i amb el *Romancerillo* de Milà). De més a més, Aguiló havia rebut un bon nombre de corrandes recollides per Verdaguer, catalogades sumàriament a l'*Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, p. 260, 264 i 265. No m'ha estat possible encara de fer-ne la comparació amb les corrandes conegudes per Casacuberta, de les quals tinc fotocòpies gràcies a la gentilesa de Ricard Torrents i de Ramon Pinyol. Atès que Aguiló va incloure aquestes corrandes dins el seu corpus folklòric, cal suposar que es tractava realment de textos recollits per Verdaguer, no —com en altres casos— composts per ell seguint la tradició del seu poble.

Els meus coneixements de la lletra de Verdaguer no són els de Casacuberta, que sabia distingir a simple cop d'ull si es tractava de lletra juvenil o de lletra tardana i que, per diverses raons, l'atribuïa a un període determinat de la seva vida. Hem tingut la sort, però, que Aguiló afegí molt sovint algun complement als textos que li passava Verdaguer: el nom mateix de Verdaguer (a vegades posat pel poeta), alguna nota i sobretot la indicació del lloc de procedència, en bona part Riudeperes, amb menys freqüència Folgueroles, algunes vegades —més en general— la Plana de Vic, i altres vegades la Presta, Prats de Moilló o el Vallespir. En un cas determinat Aguiló assegura que una cançó fou dita a Verdaguer per «una dona de Gósol» (núm. 36). Una altra vegada tenim fins i tot la data en què fou recollida la cançó, com la núm. 87, de Folgueroles o Riudeperes, 1867.

No costa gaire d'adonar-se que una bona part d'aquestes transcripcions corresponen al que Casacuberta anomena «l'època de Can Tona», és a dir, el primer període de l'activitat literària de Verdaguer, i algunes altres corresponen a les excursions de 1878, 1879 i 1880, que Casacuberta ha estudiat minuciosament al seu llibre *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques* (Barcelona 1953).² No sembla que posteriorment Verdaguer passés material a Aguiló, llevat potser d'alguna peça escadussera. De fet, també la majoria de cançons comunicades a Milà i Fontanals ho foren abans de la publicació del *Romancerillo*, és a dir, abans del 1882.

2. Vegeu també Jacint VERDAGUER. *Excursions i viatges*. A cura de Narcís Garolera. Barcelona: Barcino, 1991-1992. 3 volums.

A l'article «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars», Casacuberta arribava a la conclusió que «la distribució en gèneres del material cançonístic aplegat per Verdaguer del qual tenia coneixement», indicava «per a l'etapa de Can Tona una marcada preferència pels gèneres corresponents als temes que predominen en la producció coetània del jove poeta: així, la gran majoria dels textos llavors transcrits es refereixen a enamoraments; n'hi ha uns quants sobre fets històrics —entre ells, alguns de bandits—, i són escassos els d'assumpte religiós» (p. 98). La nova allau d'informació que ens forneix el fons Aguiló ens permet de matisar considerablement aquestes afirmacions. És cert que tant en aquesta època com en les posteriors Verdaguer recollí un bon nombre de cançons referents a enamoraments, però cal tenir ben present que aquest gènere és el més abundós de la poesia popular, en les seves diverses formes. És cert també que no recollí gaires cançons històriques, simplement perquè es tracta d'un gènere molt menys abundós a tot arreu. En canvi, recollí un bon nombre de cançons religioses de mena molt variada: al nostre catàleg en trobem una trentena, la majoria de les quals deuen correspondre a l'època de Can Tona.³ De més a més, recollí algunes cançons humorístiques i satíriques, un gènere que ell mateix conreava algun cop en aquell temps.

Val la pena de constatar la llibertat d'esperit del jove Verdaguer, que no va dubtar a arreplegar cançons que Milà no va gosar incloure al seu *Romancerillo* perquè —si les arribà a conèixer— les considerava anticlericals o pornogràfiques, o totes dues coses alhora. Penso, per exemple, en «Lo pobre terrisser», que coneixem en una transcripció de Marià Aguiló i de la qual he identificat tres fragments autògrafs de Verdaguer (n. 102):

Lo pobre terrisser
lo pobre terrissayre
passant lo riu de Teix
lo ruch li cau a l'ayga
Cucut
No sen faltará gayre
d'esser cornut
Axecat burriquet
quens en nirem a casa
quant ne som al carrer
veig la porta tancada
Demano als vehins
que 'es feta l'Eulària
= L'Eulària s'está 'l lliit
penso que esta malalta
Pujo paret amunt
com si fos una rata (id. sargantana)
per un petit forat
vaig veure una sotana

3. Ricard TORRENTS. *Verdaguer. Estudis i aproximacions*. Vic: Eumo Editorial, 1995, p. 122-123, ha posat en relleu que la poesia juvenil verdagueriana de tema religiós era molt més important que no pensava Casacuberta.

Veig lo Senyor Rector
que anava sense calces
ensenyant lull del c.
tota la requincalla
Cucut &c.

O bé en la cançó sobre «Les nines d'Arenys» (n. 90):

Las ninas d'Arenys
son molt buniquetas
sen van a la fon
descordonadetas
ensenyant los pits
blancas mameiletas
qui pogues dormir
una nit ab ellas
una nit tan sols
o mitja dotzena
y si pogues ser
senmanas enteras
N han tingut un noy
un noy com un templa
encar no te un any
que tot ho empenya.

Advertim, de passada, que, com ja va assenyalar Casacuberta per a les cançons que va poder veure, «les transcripcions de Verdaguer ens donen les lletres de les cançons talment com el poble les cantava. El col·lector no sentí mai, o gairebé mai, la temptació d'alterar-hi res, ni àdhuc de millorar-ne l'estil: prou se n'adonà qui passí els ulls per aquests papers. Es tracta, doncs, de documents cançonístics de tota confiança, tan fidels com puguin ser-ho, en general, els textos publicats per Milà i per Bertran i Bros, i més sens dubte que molts dels continguts en les col·leccions de Briz i d'Aguiló» (p. 99). Algun cop, Verdaguer es va sentir obligat a posar alguna nota explicativa: el títol de la cançó, alguna variant, alguna referència sobre l'autor, etc. Totes aquestes notes —molt escasses— han estat reproduïdes a la notícia particularitzada de les transcripcions.

En conjunt, la importància del corpus cançonístic recollit per Verdaguer, la seva antiguitat i la seva fidelitat n'aconsellarien una edició completa, que sens dubte resultaria també interessant per establir possibles influències d'aquest material en la producció original verdagueriana.

Altres aportacions

La contribució de Verdaguer al Cançoner de Marià Aguiló no es va limitar a les transcripcions que li féu arribar de peces recollides per ell, que alguna vegada comunicà també a Milà i Fontanals (Aguiló mateix ho fa constar si se n'adona, com es pot

comprovar a la notícia particularitzada de les transcripcions). Gràcies a Verdaguer, Aguiló es posà en contacte amb Jaume Collell, que li va passar igualment un bon nombre de cançons (vegeu l'índex onomàstic de l'*Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*). La intervenció de Verdaguer en aquest cas no és una simple suposició. El 30 de juliol de 1865, pocs mesos després de la seva coneixença amb Aguiló a Barcelona —ja hi tornarem més endavant—, Verdaguer li escrivia: «Servesquis esmentar al portador [Jaume Collell] de lo que sera això de la *Masia dels amors* [de Francesc Pelagi Briz], que tant temps ha rodola —cosa que ja ho sabra V., encara que no estiga publicada—, y de alguna altre noticia, si cap n hi hagues, que pogues alegrar a qui, com ja sab V., te consagrats a l llenguatge de sa terra son enteniment y sa vida. Sigui li franch al portador, y parlili cla y catala, pus es l'únich a qui puch parlar de poesia popular assi a Montanya. Ell me ajuda a arreplegar y a estudiar les cansons de la vellura (algunas n hi envío, copiadas per ell, que ja coneixera V.); ab ell vaig a llegir en nostres afraus y serras fets y recorts de antichs heroes; plegats los escribim, plegats cantam si sens esdeve la talen de cantar. Abull deuen fer vuit dias que al bell cim del single mes alt de Cabrera cantavam junts, ab un altre que ns acompanyava, *La fló de Vilabertran*, *Los presos de Lleida*, la de *La vila de Prades* y d altres de las millors que per estas malesas se senten. Y es, per dirli ab una vegada, l amich que mes estimo» (*Epist.*, I, p. 28-29). Aquestes cançons enviades per Verdaguer a Aguiló són sense cap mena de dubte les tres que es troben a A-13-VI, doc. 1, una de les quals es refereix al «lloch de Collsacabra», on Collell havia de recollir moltes altres peces. Aguiló hi féu constar que procedien de «Jaume Collell amic de J.^o Verdaguer», i hi posà la data 1865 (*Inventari*, 134-135; cf. p. 169).

És molt probable que Verdaguer fes de mitjancer entre Aguiló i diversos vigatans que col·laboraren en l'arreplega de material per al futur Cançoner, com Francesc Masferrer, Joaquim Salarich, Anton Busquets i Punset, Lluís B. Nadal i altres. No en tenim, però, una certesa absoluta. Sembla que podem assegurar, en canvi, que Verdaguer degué acompanyar Aguiló a Folgueroles el dia que hi va recollir una versió d'«Els Segadors» que començava «Ay dichosa Catalunya / qui t'ha vista rica y plena», d'un traginer, i un bon nombre de «Variants de la Mare den Sinto Verdaguer de Fugaroles» (*Inventari*, 142-143).⁴ És prou sabut —hi han insistit Valeri Serra i Boldú, Anton Busquets i Punset i Josep M. de Casacuberta— que la mare de Verdaguer, Josefa Santaló i Planas, va tenir una gran influència en l'afecció del seu fill per la poesia popular. Ell mateix ho va reconèixer a Marià Aguiló, en la colpadora carta que li va adreçar en fer-li'n saber la mort, als cinquanta-dos anys, el 8 de febrer de 1871 (la mort havia tingut lloc el 17 de gener del mateix any): «M he estat uns quans dias a casa pera aconsolar al pare y germans. Pero quant penso, com V., "ja no tinch mare", que no sentire may mes la veu aymada que m adormia al bressol —que si be no cantava ja gayre, pero tot m umplia encara, y m semblava talment sentir un resso dels cantichs del angel de l ignocencia que, molts anys ha, no m deu abrigar ja sota sas alas—, quant penso que no m contarà ja mes rondallas de reys y comptes, ni m parlara de cansons y divins⁵ —que era l gen-

4. Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 117.

5. L'esborrany A, citat igualment per Casacuberta, deia: «no m parlara mes de comptes y cavallers, de cansons y rondallas la que m en ensenya lo poch que n se» (*Epist.*, I, p. 104, nota 51).

re de poesia popular que mes estimava—, quan penso que no pora endressar mes mos passos y voladas la dona que ab la llet me feu mamar la poesia, que no regarà l herveta del amor de Deu la que me l ha plantada en la mala terra de mon cor, en lloch d aconsolarlos, encara necessito de consolació» (*Epist.*, I, p. 100). Com ja he assenyalat abans, Casacuberta remarca que «Busquets i Punset diu que la col·lecció cançonística d'aquell [Marià Aguiló] s'enriquí amb l'aportació del tresor popular que el nostre poeta havia heretat de la seva mare». No es tracta, però, de versions escrites per Josefa Santaló i comunicades per Verdaguer a Aguiló, sinó cançons cantades per la mare i copiades pel fill. El text de Busquets i Punset és ben clar en aquest sentit, i correspon amb la realitat del fons Aguiló: Verdaguer havia pujat «com poeta a la vora de sa santa mare, una dona que llegia molt y sentia més, possehint tot un capdal de cançons populars qu'heretá en Cinto, qui'l portá després al dipòsit de casa l'Aguiló».⁶

El «dipòsit de casa l'Aguiló» s'enriquí encara amb altres peces vingudes a través de Verdaguer, com una versió de «La mort de l'enamorada» (n. 72) «recullida a la Segarra» i «enviada a Moss. Cinto pel Cat[edrati]ch de Retorica Vich» el 1889 (*Inventari*, p. 203); una «Copia [de] las Cobb[ll]as de que dictá lo Simon Blanch y Sibat de San Joan abadesas» que comencen «O gran Deu de Cel y terra / Vos que tot O governeu», rebuda per «Moss. Cinto d'un capellá de Vich» (*Inventari*, p. 203); una versió de la «Sardana d'Alpens», cançó històrica enviada «de Vich a Moss. Cinto» (*Inventari*, p. 236), i fins i tot un quadern d'onze pàgines numerades i set en blanc que conté un petit *Aplech de cançons de la terra recullidas de las gargame-lles mes ransias de la Vall d'Hostoles pera lo Distingidissim Mestre en Gay-saber Mossen Jaçinto Verdaguer. P^{bre} Petita ofrena que li presenta en proba del bon afec-te que l'hi porta M. Bosch* (*Inventari*, p. 312-313).

Verdaguer va contribuir igualment a la col·lecció de «refrans» aplegada per Aguiló, ara en bona part perduda (*Inventari*, p. 321). Si no ens constés pel testimoniatge d'Aguiló mateix, ho sabríem per la carta que li va adreçar Verdaguer el 15 de gener de 1867 en la qual li deia: «No se si va quedar V. content dels adagis del art de la terra que li vaig remetre per Totsans [és a dir, el novembre de l'any anterior]. Com me vingue tant de sopte, no'n vaig arregar tants com n'hauria arreglat, pus no hi anava depressa, refiat de que nols faria estampar encara» (*Epist.*, I, 49). A la nota corresponent a aquesta carta, Casacuberta assenyalava: «Entre els papers d'Aguiló que em foren traspassats [ara a la Biblioteca de Catalunya], hi ha una llista d'adagis populars (uns cent cinquanta), autògrafa de Verdaguer. Va encapçalada per aquests mots: "Veli'n aquí uns quants de *toti color*, triats d'entre'ls que's diuhen mes en aquesta terra"» (*Epist.*, I, p. 50, nota 4).

La relació entre Verdaguer i Aguiló

En redactar l'article «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars», Casacuberta era molt prudent a l'hora de judicar la influència que Aguiló havia pogut

6. Anton BUSQUETS i PUNSET. «L'estudiant de Ca'n Tona». *Juventut*, suplement al n. 120 (29 de maig de 1902), p. 9.

exercir en el jove Verdaguer. Per una banda, constatava que «les reculades dates d'una part de les transcripcions del present grup [de Can Tona], permeten d'establir que el futur poeta cabdal de la Renaixença fou col·lector de cançons i corrandes populars abans dels seus primers contactes amb els erudits que en aquell temps s'havien proposat de dur a terme l'inventari i la publicació del nostre tresor cançonístic» (p. 101). Per l'altra, suposava amb raó: «No pogueren provocar, però sí tal volta mantenir o estimular l'afició del poeta de Folgueroles a recollir la poesia popular vivent a la pròpia contrada, les seves primeres converses amb el gran apòstol de la Renaixença Marià Aguiló, la coneixença del qual als Jocs Florals del 1865 sembla haver estat decisiva per a l'impuls de la vocació literària d'aquell. "En l'escola, en sa casa, sempre oberta, del infatigable mestre", diu, referint-se a Aguiló, l'escriptor suara esmentat [Josep Masferrer], company d'esbartades de Verdaguer, "aprenqueren a escriure romanços històrics en antiga parla D. Geroni Rosselló, a dictar cançons y corrandas populars de tots estils Mossèn Jacinto Verdaguer, rondalles en Terenci Thos, y, per no tenir que recordar-ne molts d'altres, a compondre rimas quants s'han distingit darrerament en l'art trobadoresch". Malauradament —continua Casacuberta— no he pogut trobar la part principal de la correspondència intercanviada entre el mestre mallorquí i el seu admirador vigatà durant els anys 1865 i següents, un dels temes de la qual fóra tal volta el de les cançons populars. No tinc, doncs, ara com ara, cap dada concreta sobre el possible assessorament d'Aguiló a Verdaguer en l'arreplega d'aquestes» (p. 102).

Aguiló mateix s'encarregà de contestar aquesta pregunta en un apunt dels «Recorts massa personals» que anava embastant a empentes i rodolons per escriure pròlegs als diversos volums del seu *Romancer*: «Doble intenció en demanar cançons (V[erdaguer]r sens anomenarlo) perque se enamorassen d'exa poesia y de la llengua» (*Inventari*, p. 206). Quan Aguiló redactava aquesta nota, al final de la seva vida, Verdaguer es trobava immersit dins la tragèdia que el va enfrontar amb la major part dels seus antics amics, i el poeta mallorquí, tot i que no hi havia trencat la relació,⁷ preferia ometre'n el nom. Volia deixar, tanmateix, constància del seu esforç perquè tant Aguiló com altres joves s'enamoresin alhora de la poesia popular i de la llengua de la pagesia, més rica i més pura que no pas la de les grans ciutats.

Aquest esforç queda reflectit també en l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, on Casacuberta degué poder incloure cartes que desconeixia el 1948. El 20 de maig de 1865, Verdaguer feia saber a Aguiló que havia anat a Serrallonga «pel romans de que li parlí», sens dubte una cançó sobre el bandoler Joan de Serrallonga de la qual Aguiló i Verdaguer degueren parlar dues setmanes abans, a Barcelona, quan tingueren l'avinentosa de coincidir i d'iniciar una amistat que no s'interrompia mai més amb motiu de la festa dels Jocs Florals en la qual Verdaguer havia estat premiat per primera vegada.⁸ Verdaguer comentava: «Tot ho trobi aspre en aquell desert, lo caracter de la gent, los camins hon un no pot casi be posar lo peu pla, las montanyas

7. Vegeu el meu treball «Una carta de Lluís B. Nadal a Marià Aguiló sobre la tragèdia verdagueriana». *Anuari Verdaguer 1992*. Vic: Eumo Editorial, 1993, p. 101-106.

8. Per a la relació de Verdaguer amb els Jocs Florals i per a la relació primerenca amb Milà i Fontanals, vegeu Josep MIRACLE, «Verdaguer es presenta als Jocs Florals», dins el seu recull *Estudis sobre Jacint Verdaguer*. Barcelona: PAM, 1989, p. 85-103.

que amagan sos pelats caps entre las bromas y sos peus en abismosas sotaladas, lo murmuri dels rierals; y fins en los refilets dels pochcs aucells que hi ha observi la aspresa y melancolia d'aquellas afraus y pinedas. Pero lo mes aspre pera mi fou lo no poder complaure al mes franch, al mes amable, al mes falagador dels poetas populars, pus no trobi ni rastre del romans que l'hi havia promes; no hi trobi mes que donas y canalla, que m'feren de resposta que l'amo no hi era, que no sabian res. Si cap dia puch veurer l'amo, tal vegada li portare noticias mes certas, sino millors» (*Epist.*, I, p. 18-19).⁹ A la mateixa carta, Verdaguer feia saber a Aguiló: «L'hi embio aquestas quatre cansons, no mes per saber si enten la meua lletra¹⁰ y si l'hi son de alguna utilitat. Si aixis fos, li embiaria las demes que tinch recullidas, y pel temps mes ben empleat de ma vida tindria l'que gastare en copiarne de novas» (*Epist.*, I, p. 19).

És evident, doncs, que les primeres transcripcions de cançons populars enviades per Verdaguer a Aguiló foren aquestes quatre, triades entre les que el jove poeta de Folgueroles havia anat arreplegant a can Tona i a casa seva, el «bressol» de la seva «infantesa» i el «paradis terrenal en que plague a Deu ferme naixer», fora del qual estarien «mortas pera mi las tradicions y la poesia, que son la saba del meu cor [...] perque no poden viurer en mi lluny y ab malvolensa de la patria meua» (carta a Joan Segura, 29 de juny de 1865; *Epist.*, I, p. 24). En una data indeterminada (primers mesos de 1866), Aguiló agrai cordialment a Verdaguer la seva col·laboració. «Estimadíssim Verdaguer: li poso dos ralles per donarli una abressada, y per ara res mes. Quant vengui pels Jochs Florals farem petar llargues xerrades y li diré tot lo meu agraïment pels favors que li dech y tota la meua admiració y estimació pel *fadrí de montanya*». I després de la signatura afegí unes quantes ratlles recomanant-li que no deixés de banda la recollida de cançons, encara que només es tractés de versions fragmentàries: «Los Jochs Florals esperen de V. un bon romanç pel premi den Manso, sens perjudici de lo que tenga fet.— No oblidí la seua llet, les cansons populars, y, sempre que se escaygui, repleguen, que fins los trossets men son bons» (*Epist.*, I, p. 35). Com recorda oportunament Josep M. de Casacuberta, Aguiló es feia ressò en aquesta carta d'un paraule de Verdaguer mateix, incloses a la cloenda en prosa de *Dos màrtirs de ma pàtria*, publicada a l'*Eco de la Montaña* de Vic, 1 de setembre de 1865: «Quan cap al vespre, amb les eines a coll, tot xanoxano, ens ne tornàvem a la masia, refilant cançons de l'antigor, que són la meua llet [...]».¹¹ D'una manera semblant, en un text autobiogràfic encara inèdit, de la darrera del decenni 1881-90 o del començament del següent, Verdaguer esmentava la poesia popular com a «fada divina que presidí mon naixement».¹²

9. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118-119, dona notícia de dues versions de «Serrallonga» (títol posat per Verdaguer) enviades a Milà i d'una altra enviada a Aguiló aprofitant les dues anteriors, aleshores en poder seu (que ara deu ésser a la Biblioteca de Catalunya).

10. La lletra de Verdaguer d'aquests anys és menuda i sovint difícil de llegir. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 100, ja posà en relleu que sovint la «cal·ligrafia» de les transcripcions de Verdaguer era «poc acurada; a voltes la lletra és tan enrevessada, que el text fa de molt mal llegir».

11. Cito l'edició de Ricard Torrents a J. VERDAGUER. *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçia i Marcia*. Vic: Eumo Editorial/Societat Verdaguer, 1995, p. 193. (Obra completa, I).

12. Citat per Josep M. de CASACUBERTA. *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*, I. Barcelona: Barcino, 1958, p. 67 nota. *Ibidem*, p. 65-67, Casacuberta dona altres mostres de la predi-

En una nova carta del 15 de gener de 1867, Verdaguer torna a parlar a Aguiló de cançons: «Quant nos varem veure, me sembla com si V. m hagués parlat d alguna canso, variant o de algun acabament ó posada que li faltava. Embihimo a dir per en Masferrer, que ho cercare» (*Epist.*, p. 50), i per una carta de Verdaguer a Colléll ens consta que aviat (el 1870) havia demanat ajuda a Aguiló, que en aquell moment considerava el seu millor amic (*Epist.*, I, p. 53): volia saber si el poema «Las tres illas», d'Antoni Careta i Vidal —font d'inspiració de la «Balada de Mallorca» de *L'Atlàntida*—, era «tradicional», com deia «Lo Gay Saber» de l'1 de març de 1868 o si havien «afegit res a la tradició neta», pregunta a la qual Aguiló només li pogué donar una resposta negativa (*Epist.*, I, p. 80-81 i 90).

Per la seva banda, Aguiló no amagava la seva predilecció per Verdaguer, que molt aviat tutejà —tot i que Verdaguer continuà sempre tractant-lo de vostè— i amb qui mantingué una relació molt sovintejada: les al·lusions de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* a «don Mariano» són constants i sempre plenes d'afecte. Una nota manuscrita d'Aguiló, conservada per Josep M. de Casacuberta i llegada posteriorment a Joan Torrent i Fàbregas —que l'ha passada recentment a la Biblioteca de Catalunya, juntament amb la resta de papers de què parlaré a continuació—, apunta: «En Balaguer (V.) començà diguentse vate && ja en ses poesies castellanes, y en sa 1ª catalana s'ho diu una pila de vegades. Vid.— Quin contrast ab en Verdaguer en sa quarteta de *fangador* que me acaban de dir. Axò sol me bastaria per fundar l'esperança que tinch en el cantor dels *Minyons den Veciana* que crech que volara mes amunt quen Balaguer y ab ayre mes català». En un paperet adjunt hi ha la famosa «quarteta» de Verdaguer:

Poeta y fangador so
y en tot fas feyna tan neta
que fango com un poeta
y escrich com un fangadó.

Al capdavant trobem el nom de l'autor, «J. Verdaguer», i la indicació: «Te currandes estupendes». Aquesta «quarteta» no és cap text desconegut. Valeri Serra i Boldú, a la seva *Biografia de mossèn Jacint Verdaguer* (Barcelona, 1924), explica que, «a Barcelona com que el nostre poeta anava de paisà amb la barretina i tot, l'Aguiló va tenir la pensada de perpetuar l'aparició d'en Jacint Verdaguer a les lletres catalanes, demanant-li que es deixés retratar. Efectivament, corren per aquí dos retrats fets per Mariezcurrena que són d'aquella data. Al peu d'ells s'hi ha estampat sovint la quarteta [...] que es la semblança que d'ell mateix va escriure el poeta de Folgaroles a l'estil de les que l'Asencio Alcàntara i Teodor de Mena van posar en el famós llibret *Calabazas y cabezas*, on hi havia les d'en Milà i Fontanals, Mañé i Flaquer, Coll i Vehí, Víctor Balaguer, Frederic Soler, Robert Robert, Eduard Aulés, Francesc Camprodón, Clavé, Rubió i Ors i tants d'altres» (p. 63). El text de la quarteta reproduït per Serra i Boldú és exactament igual que el conservat per Aguiló.

lecció de Verdaguer per la poesia popular i de l'interès del folklore, algunes de les quals ja havia adduït a *J. V., col·lector*.

Una altra nota d'Aguiló sobre «J. Verdaguer», ja donada a conèixer parcialment —amb ortografia modernitzada— per Casacuberta, evoca la lectura feta per Aguiló de les composicions presentades al Jocs Florals de 1865, quan hi féu la descoberta del jove Verdaguer, el record que tenia de com Verdaguer recollí els premis que li havien estat atorgats i algunes impressions sobre el Verdaguer poeta i el Verdaguer sacerdot:

Escena de Can Pep Coll y en Muns

Replegui el plech que sempre es mes abultat el sach de les dolentes
y men aní a llegirme al exterem [sic] oposat de la sala

No se quantes ne havia llegides que no m'han dextat cap recort,
quant ne caygue una en un tamany de paper que no pertenyia a cap
de les formes regulars y escrita en lletra que era mester descifrar. La
1ª impressió fou que allo era una de les bromas enviades als mente-
nedors, un desfres dun literat com la samarra y els esclops de l'èpo-
ca pastoril. Torni a llegirla y viu que a les hores cap dels literats co-
neguts era capaç de ferho, ningú conexia la llengua popular y vul-
gar de aquella manera¹³

[tros en blanc]

Pujá al consistori ab la gorra musca al barç esquerre & sense turba-
ció ni *descaro* com un automata de bronze¹⁴

[tros en blanc]

La sotana li fou una camisa de força que modificá no cambiá les
manifestacions de la seua poesia

Va a la seua, ab la força de voluntat del pagès (que la sab llarga) y
del capellá que no te devers de familia.

Tenia o se donava una retirança física un tirat ab en M.ª Fortuny
que te la semblança de la pobresa per mare y moralment hi ha re-
semblances sol que en for.^a es mes correcte Els dos cercan mes el
color que la bellesa.

La satisfacció d'Aguiló per la troballa de Verdaguer el 1865 es manifesta igual-
ment en un fragment de carta, sense data ni destinatari, que es troba al petit dossier
Aguiló del fons verdaguerià de Casacuberta:

13. Cf. Josep M. de CASACUBERTA. «Els primers estímuls que Jacint Verdaguer rebé dels Jocs Florals», dins el seu recull *Estudis sobre Verdaguer, op. cit.*, p. 233-234 (text escurçat i amb algun error de transcripció). Casacuberta comenta: «Notem que la poesia ací al·ludida per Aguiló era *Los minyons d'En Vectana* del nostre Verdaguer. Hom l'havia ja ficada dins el plec de les dolentes; si Aguiló —que no era membre del jurat- no arriba a filar-la, ben segur que hauria anat al cove.»

14. Cf. CASACUBERTA, *ibídem*, p. 234 (afegeix «Verdaguer» al començament del text).

Este año la aparicion en los Jochs Florals de un joven payes, *cavador* de la plana de Vich, estudiante a la vez de teologia, me hizo salir de mis casillas, y tuve una de las mayores satisfacciones de mi vida.

En una altra nota inèdita fins ara, que al començament duu l'epígraf «Verdaguer», Aguiló recordava la influència que havia tingut damunt ell i el goig que això li havia proporcionat:

M'ha confessat moltes vegades que uns dels primers versos catalans que llegí y aprengué foren los consells *anonims* publicats per mi en lo *Calendari del Pagès* del 58.

Això, la troballa dels *Minyons den Veciana* a can Coll la ovació que comencí en los Jochs del 65, les empentes que li he pogut donar pel camí de la gloria y el tenirli ubert el diccionari per comprovar ses paraules y frases y la Biblioteca de S. Joan per papallonejarhi han estat les flors mes buniques que he trobat en el camp del catalanisme ahont tantes espines hi ha hagut no mes que per mi sol.

Deixeu-me comentar encara dues altres apuntacions d'Aguiló referents a les primeres aparicions de Verdaguer als Jocs Florals, ja transcrits amb algunes modificacions per Casacuberta. En un paper que duu al començament l'epígraf «Jacinto Verdaguer», evoca en primer lloc el que digué a Joan Mañé i Flaquer l'endemà mateix de la celebració dels Jocs Florals de 1865:

L'endamá de la aparició en els Jochs Florals del 65 l'acompanyí [a Verdaguer, és clar] a la Porta Ferriça ahont trobarem en Mañé a qui presentí aquell pagès dientli: Fins ara el planter dels Jochs si be ens ha donat mes de lo que s'esperava, nons havia tret de nou mes que acacies, eucalictus y altres brolis d'arbres de molta fulla y fusta albenca y falsa y de poca durada, ara pero ha arribat un plançó de roure de l'alta montanya o d'abet pirinaych.

En segon lloc, recordava l'escàndol produït als Jocs Florals de 1886 pel poema de Verdaguer «Nit de sang», que al final hi aconseguiria el segon accèssit al premi de l'«Englantina d'or»:

L'any 66 escandalisava el consistori la *Nit de sanch* & Lo que constituïa la força de la llengua y la revelació del poeta esborronaven als mestres o'ls retorichs. Acompanyí en Guervart¹⁵ tota la Boqueria demanant que no fossen esquitarells En Cinto envia al Consistori sense firmar res. Me vatr arrepentir dels premis que hi vatr tenir. En Pons [Josep Lluís Pons i Gallarza] devant en Torredadella que si'l Parnás pogues trasladarse a la carneria en Verdaguer podria ser poeta, poeta del matadero. En [Josep Leopold] Feu al Ateneu feya escarafalls que m'indignaren.

15. Es tracta de Víctor Gebhardt, mantenidor dels Jocs de 1866. CASACUBERTA. «Els primers estímuls...», ja citat, p. 234, no en dona el nom i diu erròniament «el secretari dels Jocs» (el secretari d'aquell any era Robert Robert).

Un segon paper, que duu al començament l'epígraf «Verdaguer», torna a insistir en el rebuig de Feu i de Pons i Gallarza i exalta la importància lingüística de Verdaguer:

En Feu me rebaxava la importancia poetica de las 1as composicions den Cinto, sens sentir ni conexas la importancia lingüística, que ningú conegué sino el segon any. Y açò per esgarriarsen retoricament y res mes. (En Pons digué que havia confos el Pamás ab l'*Escorxador*)

[...] aquí se veu la força del que vol usar sa llengua pagesa sense barrejarla ab la castellana ni sisquera ab la corrompuda de la ciutat.¹⁶

Recordem que tant «Los minyons d'En Veciana» com «Nit de sang» eren composicions patriòtiques que imitaven els romanços històrics de tipus popular. D'altra banda, com he posat en relleu altres vegades, el començament de «Nit de sang» («Catalunya, Catalunya») tenia present una versió d'«Els Segadors» que Verdaguer mateix havia recollit i comunicat a Milà.¹⁷

Fem ara un salt en el temps i, atès que no ens correspon de resseguir punt per punt els contactes entre Aguiló i Verdaguer, passem als darrers anys de la vida d'Aguiló. El 22 d'agost de 1893, Verdaguer li escrivia des de Pruit, on havia acompanyat el bisbe Morgades i on tot dos reberen sengles exemplars dedicats del primer —i únic— volum del *Romancer popular de la terra catalana* preparat per Aguiló, que acabava de sortir a Barcelona:

Mon estimadíssim amich y mestre: A la masia del Bach de Collsacabra, ahont he vingut á acompanyar al Sor. Bisbe, nos han arribat, á mi y á ell, los dos riquíssims exemplars del Cansoner, que ns envia. Los dos l hem llegit; algun romans, tots dos plegats, de vegades sentintne cantar altres de semblants, als traguers que passen per sota la casa ó als batadors de l era.

Ell n'ha quedat agradat, jo enamorat com sempre, especialment dels mes bonichs y purificats. ¡Ab quin plaer veig que tothom ne parla y tots los periodichs se n ocupan, y com l hauria d animar á V. á publicar habiat un altre volum!

¡Quin be tan gran V. podria fer á nostres lletres en aqueixa secada que estan passant y en la ventada que ls amenassa!

No sabent ahont V. para, li escrich á Barcelona, ahont penso venir-lo á veure pel setembre, si á Deu plau. Mentrestant, mane y dispose de son ja antich amich que l estima y anyora en Jesus,

Jacinto Verdaguer, Pbre.

(*Epist.*, VIII, p. 123-124.)

16. Cf. CASACUBERTA. «Els primers estímuls...», p. 234, amb algun altre fragment que jo no he transcrit.

17. Cf. el meu treball «“Els Segadors”, de cançó popular a himne patriòtic», dins Josep MASSOT i MUNTANER; Salvador PUEYO; Oriol MARTORELL. *Els Segadors, himne nacional de Catalunya*. Barcelona, 1993, p. 12.

La dedicatòria del *Romancer* a Verdaguer era sòbria, però cordial. Segons el núm. 51 del manuscrit 1.180 de la Biblioteca de Catalunya —on Aguiló anotà tots els exemplars del *Romancer* que havia regalat i la dedicatòria corresponent—, es tractava d'un exemplar en paper de tina, «enquadernat a la Italiana per n'Estivill», que deia: «Al Reverent y benvolgut poeta Mossen Jacinto Verdaguer amistosa recordança del vell [Marian Aguiló]». La veritat és que Verdaguer ja conceixia de feia temps aquest volum del *Romancer*: el 27 d'octubre de 1890, Joan Mañé i Flaquer li escrivia que feia «un año casi que me trajo V. los pliegos de prensa del primer tomo de los *Cantos populares* y me dijo que para publicarlo no faltaba sino la dedicatoria. No se necesita el talento de Aguiló para escribir una dedicatoria en cinco minutos cuando se tiene el asunto; no obstante, no han bastado ocho meses, pues en este desdichado asunto todo es laborioso». Es referia a la subvenció que ell mateix havia obtingut del rei Alfons XII perquè Aguiló pogués publicar el *Romancer*, empanatant feia tant de temps, i continuava demanant la intercessió de Verdaguer per resoldre bonament la qüestió: «Entramos ya en el equinoccio de mi salud, que todos los años pone mi vida en peligro, y en mi espíritu vuelven las obsesiones que me gritan que he de dejar terminado este asunto antes de que me vaya de este mundo. Suplico á V., pues, que vea si logra que se publique pronto aquel tomo con la declaración, en una u otra forma, de que D. Alfonso subvencionó la publicación de aquella obra. Si V. no puede lograr la referida publicación, no la promesa sino el hecho, hágame el favor de decir á D. Claudio [López] que, agotada la paciencia, me considero libre del compromiso que con él contraí de no dar publicidad á ese desdichado asunto, que tanto ha amargado los últimos años de mi vida» (*Epist.*, XI, p. 227-228). Com és prou sabut, ni la insistència de Mañé ni la mitjanceria de Verdaguer no aconseguiren de trencar la inoperància d'Aguiló, sempre indecís i perfeccionista, i calgué l'aparició d'un comentat article de Mañé i Flaquer per aconseguir-ho, com deia *La Veu del Montserrat* el 22 de juliol de 1893, «a garrotadas» (*Epist.*, XI, p. 232).

L'interès de Verdaguer pels enormes materials recollits pacientment per Aguiló al llarg de la seva vida s'havia demostrat ja en una carta que adreçà a Jaume Collell la segona desena d'octubre de 1885: «L. Aguiló está entusiasmado ab la idea de que li vingueses á traure del niu tantas obras com te enterradas á casa. Cal fer un pensament» (*Epist.*, V, p. 50). I més endavant deixà una magnífica descripció d'aquests materials a la rondalla inèdita «Aguiló», publicada inicialment per Ricard Torrents en una «edició d'urgència» i més endavant per Andreu Bosch i Rodoreda a les *Rondalles de la «Biblioteca Verdagueriana»*:

A un costat tenia'l *Diccionari* de la nostra llengua, magatzem ab què comptàrem tots los poetas y prosistes que passàrem per vora seu. Més enllanet hi havia afilerats, com los soldats d'un exèrcit en orde de batalla, los goigs de tots nostres sants, comensant per un de sant Ramon de Penyafort del 1601, que són los més antichs que s coneixen després dels de santa Eulària, reproduïts per ell mateix en son *Cançoner gòtic*. N'hi havia de grans, de mitjansers y de petits, y a prop d'ells una bella col·lecció de nostres vells romansos.¹⁸

18. Bosch associa aquests «romansos» amb les peces publicades al *Romancer popular de la terra catalana*, que en realitat es trobaven dins les cançons esmentades tot seguit. Els «romansos» eren textos impresos.

Més amunt, en la mateixa llibreria, tenia classificades per assumptos la immensa col·lecció de nostres cançons, ab ses infinites y valioses variants, vingudes de tots los indrets de Catalunya.

Sa aplega de adagis era, sens dupte, la millor que hi havia en aquell temps, y, com no la veja, no vull creure que n'hi haja una altra de igual.

Son *rondallari* era tan bo y tan important com son *refraner*, mes era poch conegut, puix, no sé per què, no l'ensenyava gayrebé may.»

Després d'explicar la resta de tresors que contenia la biblioteca d'Aguiló i les «obres seves» que tenia «en calaixos diferents», Verdaguer es dolia de la ineficàcia del seu amic i mestre:

Ell veyia la necessitat que tenia de publicar ell mateix lo seu, mes los escrúpols de bibliòfil no l'i dexàvan fer. Al matí estava animat a fer-ho y a la tarde ja n'estava refredat, y entre aqueix vayvé se n'hi anàvan los dies y entre aqueix flux y reflux se li escorregué la vida.

Tots sos amichs li estàvam a sobre, preguntant-li sempre: "D[on] Mariano, quan publica tal llibre o tal altre?" Tots los de sa família l'i dèyan y l'i tornàvan a dir; ell prometia fer-ho, ho desitjava, mes no ho feya, y morí gayrebé avans de comensar.

Cada matí sortia ab la destrat al coll, determinat a tallar un arbre o altre d'aquell seu bosch, fullós, ufanós e incomparable, y cada vespre se n'anava al llit sense haver-hi donat un cop de destrat.¹⁹

Conclusió

Em sembla fora de dubte que per a Verdaguer, com per a Aguiló, la poesia popular no era ni un mite ni una tradició inventada. Ben al contrari, la va viure de prop des de la infantesa, a través de la seva mare, de la seva família i del seu poble, l'experimentà al camp i a les caramelles que ell mateix va descriure a les narracions publicades per Casacuberta²⁰ i per Narcís Garolera.²¹ Molt aviat —quan encara no havia entrat en contacte amb Marià Aguiló— va començar a recollir-la, potser influït —com pensa Casacuberta— pels seus mestres Ramon Cortès i Josep Giró i Torà, tots dos amics de Milà i Fontanals (i el segon, col·laborador igualment d'Aguiló),²²

19. JACINT VERDAGUER. *Rondalles*. A cura d'Andreu Bosch i Rodoreda. Barcelona: Barcino, 1992, p. 324-328. Vegeu també Ricard TORRENTS. *Verdaguer, Estudis i aproximacions*, op. cit., p. 303-310.

20. *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*, I, p. 54-55, 65-67, 115-123, 161-167.

21. Vegeu JACINT VERDAGUER. *Excursions i viatges*, op. cit., II, p. 309-317 i III, p. 184-188.

22. Cf. CASACUBERTA. J. V., *col·lector*, p. 101-102. Per a la col·laboració de Giró amb Milà, vegeu Joan-Antoni PALOMA. «De la relació entre Milà i Fontanals i Josep Giró i Torà. Inicis d'una amistat», dins *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, II. Barcelona, 1986, p. 187-201. Per a la col·laboració amb Aguiló, vegeu *Inventari*, índex onomàstic, s. v. Giró i Torà, Josep.

i la convertí en un referent literari de la seva pròpia obra. La profunda amistat amb Aguiló degué refermar aquest interès, que durarà fins a la seva mort. No solament va utilitzar el registre popular a la seva poesia religiosa, que va influir tant en la restauració catòlica en curs a Catalunya —com a la resta de l'estat— en aquell moment,²³ sinó també en la seva poesia patriòtica (hem vist el cas d'«Els minyons d'En Veciana» i de «Nit de sang», i podríem afegir que l'«Himne carlí» de cap al 1872 exhumat recentment per Ricard Torrents podria passar per qualsevol de les cançons polítiques recollides per Marià Aguiló a les seves carpetes).²⁴ Ja hem comentat, d'altra banda, que *L'Atlàntida* va incloure una «balada» sobre Mallorca, inspirada en una cançó suposadament «tradicional», i no és cap secret que el *Canigó* és farcit de referències folklòriques. Voldria destacar-hi la cançó «Muntanyes regalades / són les de Canigó», del cant VI, inspirada precisament en una «balada» que la mare de Verdaguer li havia ensenyat i a la qual fa al·lusió en un dels esborranys de la carta a Aguiló amb motiu de la mort d'aquesta que ja hem esmentat (*Epist.*, I, p. 106, nota 68). Igualment convé recordar les notes que hi ha al final del poema, encapçalades per una «floreta que, per lo ram del cançonero català, aplegà en la vail de Bohí nostre sabi amich, lo degà dels excursionistes y arxiver de nostra literatura, D. Marian Aguiló».²⁵

Casacuberta i Torrent i Fàbregas comenten, amb tota la raó: «L'afició de Verdaguer a la poesia popular es pot dir que li durà tota la vida. Darrerament havia publicat ("La Veu de Catalunya" de 8 de novembre 1891) una poesia anònima titulada *L'encís del cant*, acompanyada d'una nota seva, que diu: "Sentírem aquesta cançó, fa vint anys, en un camp de blat d'una masia de Riudeperas, cantada per una colla d'herbejadors. D. Manuel Milà la transcriu en la última edició de son *Romancerillo catalán*, página 165, ab lo títol *El poder del cant*, mes en sa versió faltan los darrers versos, que son de gran bellesa, y de gayre be tots los altres n'ofèrim una variant notable en aquesta, que'ns aghirhan nostres lectors.— J. V'» (*Epist.*, VIII, p. 124, nota 3; cf. el nostre catàleg, n. 47). I a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* trobem noves mostres d'aquesta «afició». L'octubre de 1894, Verdaguer escrivia al seu cosí Narcís Verdaguer i Callís dient-li que volia afegir al *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* una «balada» que començava «De Bethlem partí la Verge / per anar á Nazareth», de la qual només tenia a mà «la imperfeta versio del *Romancer*, p. 3, de Milà. D. Mariano prou te la donaria millor si li demanasses» (*Epist.*, IX, p. 24-25); segons Casacuberta i Torrent i Fàbregas, es tractava del capítol «Heliòpolis», i al final «es veu que desistí de fer-ho» (*Ibidem*, nota 3). El 1899, el president de l'Agrupació Folklòrica de Barcelona, General Ginestà i Punset, féu la coneguda enquesta sobre si calia compondre «una nova Cansó dels Segadors», és a dir, una nova lletra de la cançó popular que s'anà convertint en himne nacional de Catalunya. El 6 de setembre, Verdaguer li contestà: «Suposo que s'buscarà una lletra mellor, puix altrament no caldria canviarla; donchs no crech que hi hage a Catalunya qui la puga fer de merit igual ni de bon tros. Y quan aquest poeta hi fos, y quan sortís ab una cansó

23. Una bona part d'aquesta obra és estudiada per Osvald CARDONA. *Els goigs i els càntics de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1986.

24. Vegeu R. TORRENTS. *Verdaguer. Estudis i aproximacions*, op. cit., p. 243-244.

25. Jacint VERDAGUER. *Canigó*. Barcelona: Il·lustració Catalana, s.d., p. 201-202.

mes bella e inspirada ¿quin catalá no la deixaria per la antiga? ¿Quin fill cambiaria les joyes de la mare per unes altres, baldament fossen les millor dels mon?» I continuava: «L'antiga veritable Cansó dels Segadors es tot en una pesa una pagina de nostra historia, una flor de les boniques de nostre romancer, una queixa noble y sentida de nostre poble atribulat, una professió de fé de nostres avis y un gemech de nostra benvolguda patria Catalunya» (*Epist.*, XI, p. 23). I encara el 18 de juliol de 1901, tot acusant recepció del volum III de l'*Aplech de rondayes mallorquines* d'Antoni M. Alcover, li confessava: «No he fet mes que flayrarlo y ja m'ha umplert de la simpatica, vera y deliciosa poesia popular. Quin plaer me donaré ab sa lectura!» (*Epist.*, XI, p. 151). Poc abans, el 24 de juny de 1901, Verdaguer iniciava el discurs presidencial del Certamen Literari de Berga amb els quatre primers versos de «Los dos germans ò Rosa-florida la gentil cativa», «cançó de l'antigor» recollida per Aguiló que cità també a la rondalla «La mà de sant Joan».²⁶

Aquestes notes sobre Verdaguer i la poesia popular, que cal completar amb les aportades per Casacuberta a «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars», voldrien esperonar algú a resseguir minuciosament l'obra verdagueriana, tant la publicada com la inèdita, i a cercar-hi totes les influències que, a l'engròs, ja assenyalà Casacuberta: «Molt sovint la imitació de la poesia tradicional pel nostre poeta es limita a adoptar-ne el to, tot depurant-lo. Altres cops, les connexions amb els models populars són més concretes: manlleus d'assumptes i a voltes de fragments de versos, ús de fórmules típiques, adaptació de la forma mètrica a una tonada popular, menció de corrandes i de passatges de cançons tradicionals en lemes i en tornades, al·lusions a escenes de la vida corrent per l'estil de les que sovintegen en el nostre cançoner» (*J. V., col·lector*, p. 90-91). De més a més, com ja he insinuat abans —seguint també els consells de Casacuberta—, convindria publicar totes les versions de cançons recollides per Verdaguer i mirar d'una manera especial si van tenir o no ressò en la seva obra pròpia.

NOTÍCIA PARTICULARITZADA DE LES TRANSCRIPCIONS

1. Retir de la Mare de Déu.— A) «Sesta la Mare de Deu / retirada en tal manera». A-11-XII, doc. 1 (*Inventari*, p. 107). Full de 215 x 154 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer».— B) «Estava la verge / retirada en tal manera». A-18-XIV, doc. 17 (*Inventari*, p. 201). Full de 152 x 107 mm, a dues columnes, que també conté les cançons que comencen «Una cansoneta noba / cantarem si adepulau» (n. 106) i «La mare de Deu / un rose plantava» (n. 14). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.— MILÀ, *Romancerillo*, n. 5 (una sola versió, que no correspon a les de Verdaguer)

2. Els Reis d'Orient.— «No es nat en palau / ni em cambra daurada» (al marge esquerre hi ha el refrany «Adoremlo tots - al Deu qu es nat ara»). A-10-XI, doc. 8 (*Inventari*, p. 99). Full de

26. Vegeu Jacint VERDAGUER, *Rondalles*. A cura d'Andreu Bosch i Rodoreda, *op. cit.*, p. 291.

162 x 115 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí «Riudeperas / J. Verdaguer». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 113, dóna notícia d'una altra versió que comença igual (cosa que confirma que es tracta del primer vers del text, qüestió poc clara per a ell) en un full de la Biblioteca de Catalunya, i ja relaciona aquest text «molt confús, escrit amb llapis i mig esborrat» amb MILÀ, *Romancerillo*, n. 8 C (molt diferent, amb tot, del nostre).

3. **Herodes.**— A) «Maria lo rey herodes / ja n'ha entrat a la ciutat». A-24-v, doc. 4 (*Inventari*, p. 239). Full de 212 x 146 mm, a dues columnes (al dors, hi ha un esborrany de carta que diu: «Estimat amich: avuy a un quart de cinch ha passat a millor vida ma cunyada y parenta de V. Francisca Viladecans y Euras. Si V. vol tenir la bondat d'assistir al enterro que sera dama a las set li quedarem agrahts los amichs y parents y en especial / S.S.Q.S.M.B. / Fr.»). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.— B) «Mentra tallaba y cusia / roba per son fill amat». A-24-XIX, doc. 7 (*Inventari*, p. 245). Full de 164 x 114 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Verdaguer / Riudeperas».— CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 113, dóna notícia d'una altra versió recollida per Verdaguer a la Plana de Vic i comunicada a Milà, que la publicà al *Romancerillo* com a versió 10 B. Les nostres no s'assemblen gaire a cap de les recollides a MILÀ, *Romancerillo*, n. 10.

4. **La Samaritana** (títol posat per Verdaguer). «Que ditxosa es / la Sam[aritana]». A-11-XXXV, doc. 3 (*Inventari*, p. 113). Full de 213 x 157 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer = Fogaroles». MILÀ, *Romancerillo*, n. 11, amb cinc versions que no coincideixen gaire amb la de Verdaguer.

5. **Magdalena.**— «M[arta] es lleva demati / cap a misa s en anava». A-11-XXXII, doc. 7 (*Inventari*, p. 112). Full de 212 x 147 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al final, Aguiló hi afegí: «Fog[ueroles] / J. Verdaguer». Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 113, que dóna notícia de dues versions relacionades amb MILÀ, *Romancerillo*, n. 12, on n'hi ha deu bastant diferents de la nostra.

6. **La Cena** (títol posat per Verdaguer a la versió A).— A) «Portal de Betlem portal molt hermos / n hi ha nat un home y es alt y dispost». A-11-X, doc. 9 (*Inventari*, p. 107). Full de 210 x 147 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Fogaroles J. Verdaguer».— B) «Portal de Bethlem / ne' un portal ditxos». A-11-XIII, doc. 1 (*Inventari*, p. 107). Full de 150 x 106 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas - Verdaguer».— Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 113-114, que dóna notícia de dues versions fragmentàries, una de les quals escrita per Milà en l'exemplar anotat del *Romancerillo* de la Biblioteca de Catalunya, al costat del text del n. 13 (la versió D de Milà s'assembla una mica a la nostra B).

7. **El mal ric** (Verdaguer hi posa el títol «L'experiencia del mal rich»).— «Aqueix pa q. Deu als gossos / daumen un bocinet a mi / Jesus y Maria / pregueu pera mi». A-2-III, doc. 2 (*Inventari*, p. 19). Full de 215 x 155 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Fogaroles». MILÀ, *Romancerillo*, n. 16 (diverses versions, molt diferents de la de Verdaguer).

8. **El càstig.**— A) «Ara ve l sant diumenge / sant diumenge de rams» (segueix el refrany «Jesus Maria / tan gran»). A-11-XV, doc. 9 (*Inventari*, p. 108). Full de 260 x 150 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer = Fogaroles».— B) «Anemno los dos a confessar be / aqui esta Deu - verdate». A-11-XXXIX, doc. 29. Full de 216 x 158 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] J. Verdaguer».— MILÀ, *Romancerillo*, n. 18, amb dotze versions, cap de les quals no correspon a les de Verdaguer. Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 114, segons el qual «Milà, en

l'exemplar anotat del *Romancerillo*, fa constar que Verdaguer havia recollit a la Plana de Vic aquesta cançó (n. 18 A d'aquella col·lecció).

9. L'ànima penedida.— A) A A-10-2, doc. 1, versió factícia que comença «Matinet me'n llevo jo, / matinet á la bona hora», Aguiló anota: «Moss. Cinto te una versio Vid» (*Inventari*, p. 97). Aquesta versió deu correspondre a A-11-x, doc. 5 (*Inventari*, p. 107), que comença «Al portal de Belem / ni ha una entrada mol bona» i acaba «y l'aigua que hi correrà / sera la sanch preciosa» (continua un llarg text ratllat, que comença «bendita sia la sanch / quel bon Jesus derramaba»). Full de 152 x 110 mm. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas J. Verdaguer».— B) A A-28-ix, doc. 10 (*Inventari*, p. 301), full escrit per Verdaguer que conté la cançó que comença «Un demati men llevi / matinet a punta d'alva» (n. 72), hi ha tres versos ratllats que fan: «Un demati men llevi / demati ala punta dalva / men carregui ls pecats a coll».— MILÀ, *Romancerillo*, n. 19, amb tres versions que no s'assemblen gaire a les de Verdaguer.

10. Assistència de la Mare de Déu.— «Si n eran tres pastorets / que n guardaban la ramada». A-2-i, doc. 2 (*Inventari*, p. 19). Full de 155 x 110 mm. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegeix: «Legen. Riudeperas / J.º Verdaguer». Cf. CASACUBERTA, J. V. *col·lector*, p. 114, que fa referència a MILÀ, *Romancerillo*, n. 21 (cal precisar que la nostra versió no s'assembla gens a cap de les dues de Milà, per la qual cosa deuen tenir raó Pujol i Puntí).

11. Santa Agnès (títol posat per Verdaguer).— «Estaba la Agnes en cambra tancada». A-11-XXVII, doc. 2 (*Inventari*, p. 110). Full de 152 x 110 mm. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 22, amb set versions que no s'assemblen gaire a la de Verdaguer.

12. Santa Caterina (títol posat per Verdaguer).— A) «Una canso vull cantar / va ser dictada / treta nes duna donzella / Catarina anomenada». A-11-XXXI, doc. 8 (*Inventari*, p. 111). Full de 158 x 107 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Verdaguer / Riudeperas».— B) «A la vora de la mar / a la vora de l arena / n hi havia una senyora / que Ca[ta]rina se llama». A-11-XXXI, doc. 9 (*Inventari*, p. 111). Full de 206 x 148 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Fogaroles» i «J. Verdaguer».— MILÀ, *Romancerillo*, n. 24, amb vuit versions bastant diferents de les de Verdaguer.

13. Santa Quitèria (títol posat per Verdaguer).— «Si nera una donzelleta / ni parlaban de marit». A-11-XXXIV, doc. 3 (*Inventari*, p. 113). Full de 153 x 104 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 25, amb vuit versions bastant diferents de la de Verdaguer (segons CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 114, Verdaguer en facilità una versió «a Milà, que la copia en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del n. 25, tot indicant que Verdaguer la recollí a la Plana de Vic»).

14. Sant Ramon de Penyafort.— «La mare de Deu / un rose plantava». A-18-XIV, doc. 17 (*Inventari*, p. 201). Full de 152 x 207 mm, a dues columnes, que també conté les cançons que comencen «Una cansoneta noba / cantarem si adeuplau» (n. 106) i «Estava la vergeta / retirada en tal manera» (n. 1). Lletra de Verdaguer, sense cap afegit d'Aguiló. MILÀ, *Romancerillo*, n. 26, amb deu versions, la primera de les quals s'assembla bastant a la de Verdaguer.

15. La prometença (títol posat per Verdaguer).— «Era un pare y una mare / ab un fillet que tenian». A-27-v, doc. 19 (*Inventari*, p. 268-269). Full de 215 x 156 mm, a dues columnes. Lletra de Verdaguer. Al començament hi ha una petita creu. Igualment al començament,

Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer» i «Folgaroles». A A-28-xi, camisa sense cap document dintre (*Inventari*, p. 303-304), hi ha una versió factícia d'Aguiló, al començament de la qual fa la llista de les versions que en té; en desè lloc, hi posa «Folgarolas Moss. J. V.». MILÀ, *Romancerillo*, n. 31, amb set versions, alguna de les quals s'assembla a la de Verdaguer.

16. La Romeva de Montserrat.— «Lo romeu y la romeua / anaren a Monserra[t]». A-2-viii, doc. 11 (*Inventari*, p. 20). Full de 210 x 148 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegeix: «J. Verdaguer / Fogaroles». MILÀ, *Romancerillo*, n. 32 (tres versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer).

17. La dida.— «Linfantet no vol callar / ni en bresol ni en cadira». A-23-vi, doc. 15 (*Inventari*, p. 228). Full de 160 x 118 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas J. Verdaguer». MU.A, *Romancerillo*, n. 33, amb catorze versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

18. El pobre.— A) «Si n'hi havia un pobret / un pobret de Jesucrist». A-2-iv, doc. 2 (*Inventari*, p. 19). Plec de quatre pàgines, de 210 x 150 mm. Lletre d'Aguiló, que hi afegeix al començament: «R[ecollida] M[ossè]n Cinto Verdaguer en La Preste Rosselló / França / L'hostal de la Llántia». Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 115, que fa referència a MILÀ, *Romancerillo*, n. 35F, amb un «text idèntic» al que Casacuberta ha trobat a la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, de Prats de Molló segons una anotació de Milà. El nostre text s'assembla al de Milà, però se n'allunya en molts casos.— B) «Allí al hostal de la Llántia / que es hostal de fama y crit». A-2-iv, doc. 3 (*Inventari*, p. 19). Full de 150 x 100 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegeix: «Riudeperas / J. Verdaguer». Text molt diferent i molt més breu que l'anterior.

19. El pastoret.— «Vila de Prats de Molló / be n'es gran la teva ditxa / de tenir en tes muntanyes / del Coral la Santa hermita». A-2-vi, doc. 1 (*Inventari*, p. 19-20). Plec de quatre pàgines, de 210 x 152 mm. Lletre d'Aguiló, que hi afegeix al començament: «La Verge M[ari]a del Coral = La Preste M[ossè]n Cinto V[erdaguer]». Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 115, que dona notícia de quatre altres versions, aprofitades per MILÀ, *Romancerillo*, n. 36. Caldrà comprovar si la versió B de Casacuberta, de la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, és idèntica a la d'Aguiló; en tot cas, aquesta és força diferent del n. 36E de Milà. A la camisa d'A-2-vi, Aguiló va anotar que Verdaguer havia estat al santuari de la Mare de Déu del Coral el 1879 i n'havia «portat un llibret frances modern», que devia donar a Aguiló, ja que hi va afegir: «Vid.» (*Inventari*, p. 19).

20. Les dotze paraules (títol posat per Verdaguer).— «Dos n eran dos / sol y hombra de Dios». A-11-ix, doc. 5 (*Inventari*, p. 106). Full de 208 x 148 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi va afegir: «J. Verdaguer Fogaroles». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 116, dona notícia d'una altra versió de la Biblioteca de Catalunya, que comença «Sola n era una» i és molt semblant a MILÀ, *Romancerillo*, n. 52.

21. Oració per a preparar-se a combregar.— «De[u] pare y senyor de bons y de mals / sia santificat ab gran magestat». A-11-xlii, sense numerar. Full de 105 x 148 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Folgueroles J. Verdaguer».

22. Oració de l'àngel de la Guarda (títol posat per Verdaguer).— «Dulcissim Jesus / deume enteniment». A-11-viii, doc. 3 (*Inventari*, p. 106). Full de 210 x 150 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Fogaroles».

23. **Divino de sant Antoni de Pàdua.**— «Nostre Senyor y San Pere / n'anavan pel mon los dos» (al marge esquerre hi ha el refrany «O divino sant Antoni / pregau per los pecadors»). A-11-XXI, doc. 3 (*Inventari*, p. 109). Full de 218 x 157 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] J. Verdager».

24. **Sant Ferriol.**— «Trobantse Deu ja cansat / de la seva mala vida». A-11-XXVI, sense numerar (*Inventari*, p. 110). Plec de quatre pàgines, de 209 x 152 mm. Lletre de Marià Aguiló, el qual hi afegí al començament: «R[ecollit per] Mos. Cinto Verd' en La Preste, França». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 127, dona notícia d'una altra versió de la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, que comença «Veyentse Deu can[s]at».

25. **Santa Urdeia** (títol posat per Verdager).— «Estaba l Urdeya / en cambra tancada». A-11-XXXVII, doc. 1 (*Inventari*, p. 114). Full de 157 x 111 mm. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdager». A la camisa que conté aquesta única versió, d'altra banda, Aguiló anotà: «Sta. Urdeya (?) / (escasa)».

26. **Càstig de Marianna.**— «Ditxosa vila d Olot / vila rica y abundanta». A-2-VII, doc. 1 (*Inventari*, 20). Full de 220 x 153 mm. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí «J[acint]o Verdager / Fogarolas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 39 (tres versions, cap de les quals no comença com la de Verdager).

27. **La tortoreta.**— «Si n'eren tres matalots (mariners) / son vinguts de l'Anglaterra». A-11-XXXIX, doc. 3. Full de 209 x 151 mm. Lletre de Marià Aguiló, que hi posa el títol «La tortereta del Cel» i hi afegeix al començament «R[ecollida per] Mos. J. Verdager La Preste Rosselló-França», i al marge «Moss. Verd' la dona a en Milà despres y la publicà en la pl. 51 y n° 41». Efectivament, la trobem al n. 41 del *Romancerillo*, en una versió única, amb bastants variants respecte a la d'Aguiló, que deuen correspondre a correccions fetes per Aguiló mateix, d'acord amb el seu costum de modificar els textos. Després del «port de la Noveles» (v. 8), Aguiló posa entre parèntesis: «vora Ribas altas», i al final afegeix: «Respost cada 4 versos: "Oh tortereta del Cel!" La versió replegada per M[ossèn] Cinto diu *tortugueta*». Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 115, que en localitza una versió autògrafa a la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, idèntica a la de Milà, i fa constar que a l'exemplar anotat del *Romancerillo*, de la mateixa Biblioteca de Catalunya, consta la procedència «Verd[ager]. Prats de Molló».

28. **La Divina Pastora.**— «Pastoreta galana — mare del redemptor / lesperit sant vos aima — dau-li lo vostre amor» (escrit per Verdager en forma de refrany, amb lletra més acurada que la resta). A-11-XXXIX, doc. 2 (*Inventari*, p. 114). Full de 162 x 115 mm. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdager», i al marge: «En Verd' la donà a en Milà qui la publica en el n° 43 pag 53». En realitat, però, cap de les quatre versions de MILÀ, *Romancerillo*, n. 43 no correspon a la nostra. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 115-116, dona notícia d'una altra versió de Verdager al «quadernet de transcripcions fetes a Montgrony i a Castellar de N'Hug l'agost de 1878», copiada per Milà a l'exemplar anotat del *Romancerillo* de la Biblioteca de Catalunya, amb la indicació «Castellar de Nuch».

29. **La muller infidel.**— «S ha casat un ... [paraula que no sé llegir; altres versions diuen «labrador»] / ab una hermosa donzella». A-2-X, doc. 6 (*Inventari*, p. 21). Full de 160 x 112 mm. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdager».

30. **La jove guerrera.**— «Una canso vull canta / no hi ha molt que ses dictada». A-9-L, doc. 3 (*Inventari*, p. 91). Full de 220 x 159 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdager. Al començament, Aguiló hi afegí «Riudeperas J.º Verdager», i al final «Barceló», entre parèntesis (la cançó fa al·lusió al famós «capità» Antoni Barceló, mariner mallorquí del segle XVIII).

Aguiló mateix va fer una còpia d'aquesta versió, amb petites correccions lingüístiques, conservada al mateix lloc, doc. 2; al començament hi va anotar: «R[ecollida] Per J. Verdaguer En St Martí de Riu de Peres». Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 117-118, que fa al·lusió a MILÀ, *Romancerillo*, n. 83, gairebé idèntic a la nostra versió, evidentment comunicada per Verdaguer a Milà.

31. Els segadors de Tàrraga.— «Al dia cinch de juny eram / cent segadors divertits». A-14-XXXVII, doc. 24 (*Inventari*, p. 155). Full de 227 x 155 mm. Lletre de Verdaguer, el qual hi advertí al final: «Treta pel capita de segadors Rafel Badia fill d'Olost per altre nom Mandè». Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] J. Verdaguer 1866 / Fogaroles», i al marge dret: «Mes tart en Verdaguer ne dona copia a en Milà n.º 99». A MILÀ, *Romancerillo*, n. 99, hi ha una sola versió, amb moltes petites variants respecte a la nostra. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118, dóna notícia d'una altra versió de Verdaguer, d'un full de la Biblioteca de Catalunya, idèntica a la de Milà.

32. El jove voluntari.— «Una cansó vull cantar / no hi ha molt que ses dictada / treta d'un minyó lleuger / ques molt practich en les armes». A-27-V, doc. 171 (*Inventari*, p. 277). Full de 215 x 144 mm. Lletre de Marià Aguiló, que hi afegí al començament: «R[ecollida per] J.º Verdaguer en St Martí de Riu de Peres». Correspon a MILÀ, *Romancerillo*, n. 102 B, comunicat per Verdaguer a Milà. Cf. CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118.

33. Serrallonga.— A) «Joan Sala s diu per nom / lo nom propi que tenia». A-15-XII, doc. 8 (*Inventari*, p. 165). Full de 215 x 132 mm. Lletre de Verdaguer, amb algunes variants escrites per ell mateix al marge dret. Al començament, Aguiló hi afegí una petita nota sobre Serrallonga i «J. Verd.º Fogaroles»; i al final, al marge esquerre: «M.º J. Verdaguer espera tenir una altra versió mellor de un que no sab escriure ~ Vid». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118, dóna notícia d'una altra versió de la Biblioteca de Catalunya que comença igual que la nostra i assenyalà que, igual que aquesta —que probablement és idèntica— «en bona part concorda amb la del *Romancerillo*» de Milà, n. 107 A.— B) «Joan Sala y Viladrau / era el nom que jo tenia». A-15-XII, doc. 9 (*Inventari*, p. 165). Full de 215 x 157 mm. Lletre de Marià Aguiló, amb una «Variant» al marge dret. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida] en St Martí de Riu de Peres / R[ecollida] per en S.º Verdaguer». Sens dubte correspon a la versió de Verdaguer que es trobava entre els papers de Marià Aguiló en poder de Josep M. de Casacuberta —ara a la Biblioteca de Catalunya—, pràcticament idèntica al n. 107 A del *Romancerillo* (CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118-119). Les variants marginals, d'altra banda, corresponen al n. 107 B del *Romancerillo*. A l'exemplar anotat de la Biblioteca de Catalunya, Milà «consigna la procedència verdagueriana de les seves versions A i B» (CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 118).

34. En Tocassons (títol posat per Verdaguer).— «Cuan jo n era petitet / cuan dormia no plorava». A-15-VIII, doc. 5 (*Inventari*, p. 163). Full de 215 x 156 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí «J.º Verdaguer». Amb petites variants, és gairebé idèntica a la versió A de MILÀ, *Romancerillo*, n. 110 (*El Tocasson*). CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 119, dóna notícia d'una altra versió recollida per Verdaguer, en un full de la Biblioteca de Catalunya, «text idèntic» al del *Romancerillo*.

35. La fugitiva.— «Una cansoneta nova [hi ha una paraula il·legible abans de «canoneta», que deu ésser «canço»] / no hi ha molt que s ha dictada / d una minyona que hi ha / a la plana de Cerdanya». A-15-XIII, doc. 6 (*Inventari*, p. 165). Full de paper ratllat de 210 x 134 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Una dona de Gosol la digué a M.º Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 124, amb nou versions, bastant diferents de la de Verdaguer (la que s'hi assembla més és la B).

36. Assassinat del rector del Puig de Sant Pere.— «Una canso vull canta / no hi ha molt que ses dictada / treta nes dun rector / que al Puig de San Pere estava». A-13-XVIII, doc. 1 (*Inventari*, p. 137). Full de 214 x 157 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi va afegir el títol «Asesenito [sic per *Asesinato*] del Rector del Puig de S. Pere», i al final, «J.^o Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 157 (breu notícia d'una versió molt diferent).

37. Els soldats de les dobles.— «Als soldats de las doblas / bui canta una canso». A-29-III, doc. 74 (*Inventari*, p. 311). Full de 154 x 105 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer, text ratllat. Aguiló no hi féu cap anotació. MILÀ, *Romancerillo*, n. 177 (notícia d'una versió molt diferent; el n. 176 també es refereix als «soldats de las doblas»).

38. De la guerra dels carlins (títol posat per Verdaguer).— «Vila de Prats impia llibertina y molt cruel / si n es la de Prats al dia q. apar q. no hi ha Deu». A-27-V, doc. 174 (*Inventari*, p. 278). Full de 218 x 158 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] J. Verdaguer / Figueroles [es deu tractar d'un lapsus per *Figueroles*]». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 120, dona notícia d'una altra versió transcrita per Verdaguer en un full de la Biblioteca de Catalunya, que caldria comparar amb la nostra, i assenyalava que MILÀ, *Romancerillo*, n. 185, només en dona el primer vers (en realitat, diferent del nostre: «Vila de Prats impia, / atrevida y cruel...»).

39. Lo marxant d'Artesa (títol posat per Verdaguer).— «Una canso vull cantar / no hi ha molt que s es dictada / d un home facineros / que molt temps ha fet de lladre». A-15-XIX, doc. 5 (*Inventari*, p. 167). Full de 215 x 155 mm, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al final, Aguiló hi afegí «Jacinto Verdaguer».

40. Cançó de contrabandistes.— «Molt entristida — estich la vigilia / Reyna dels Angels — de l'Asumpció». A-13-XIX, doc. 2 (*Inventari*, p. 138). Full de 214 x 152 mm, escrit només per una cara, encapçalat per una creu. Lletre de Verdaguer, que hi va afegir al final: «per Ramon Homs (Serralta) teixidor / es fragment d una comedia titulada Lo Burot». Després, Aguiló hi féu constar: «Nota den J. Verdaguer treta a Prats de Molló. Vide?»

41. La crema de Ripoll.— «Una canso vuy canta / no hi ha mol que ses dictada / de la vila de Ripoll / quant els carlins hi entraren». A-14-XXXVII, doc. 15 (*Inventari*, p. 154). Full de 217 x 101 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al mateix lloc, doc. 14, n'hi ha una transcripció de Marià Aguiló, que hi afegeix el títol «La crema de Ripoll» i, al final, hi indica «Recogida por Jacinto Verdaguer».

42. Lo Llauder (títol posat per Verdaguer).— «Una canso vull cantar / no hi ha molt que s es dictada / de Don Manuel Llauder / que n te gran anomenada». A-14-XXXVII, doc. 19 (*Inventari*, p. 154-155). Full de 211 x 150 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^o Verdaguer».

43. Fadri que cau soldat.— «A hi ha vila mes trista / com es la de Llença». A-29-III, doc. 73 (*Inventari*, p. 310). Full de 156 x 111 mm, al dors del qual hi ha una altra cançó que comença «Mare de Deu de Velimunt / al bell cim d una montanya» (n. 92). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

44. Les joies de boda.— «Sin eran tres donzeiletas / de la vila som de la vall dordino / totes tres tenen galant / de la vila som de la vila gran». A-3-VI, doc. 1 (*Inventari*, p. 27). Full de 150 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí:

«Balades - 3^r vol[um]», i al final: «Riudeperas / J. Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 200, amb dotze versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

45. L'Escribeta (títol posat per Verdaguer, segons CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 120). «Petita l'han casada / l'Escribeta joliu». A-25-XX, doc. 6 (*Inventari*, p. 255). Plec de quatre pàgines, de 209 x 151 mm. Lletre de Marià Aguiló, que hi afegí al començament: «Mⁿ Cinto Ver' en La Preste / França» i «La dona a en Mila Ai p 160 y 161». Deu tractar-se de la versió esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 181. CASACUBERTA, *loc. cit.*, cita una versió de Verdaguer, de la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, recollida a Prats de Molló, que comença exactament igual que la nostra. Segons Casacuberta, és idèntica a MILÀ, *Romancerillo*, n. 205 A, bé que en realitat es tracta d'A₁ i no és idèntica (no diu «Escribeta», sinó «Arciseta», i hi ha força altres variants respecte a la nostra).

46. Encís del cant.— A) Papereta de Marià Aguiló, A-3-XII, doc. 1 (*Inventari*, p. 28), de 100 x 140 mm, amb la indicació: «Romancesco / Encís del cant / Si s'estava don Francisco / a dintre de la presó & / Recullida y anotada per en J. Verdaguer / Vid. La Veu de Catalunya 8 Nov^a del 91 p 521». Correspon a la versió B de CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 120-121.— B) «La mare sempre m ho deya / que cantes una cansó». A-3-XII, doc. 5 (*Inventari*, p. 28). Full de 160 x 110 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer». L'incipit correspon a la versió A de CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 120. MILÀ, *Romancerillo*, n. 207, amb quatre versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

47. La dama d'Aragó.— «Alli al eixint de Catalunya / alli al entrant del Arago». A-3-XVIII, doc. 37 (*Inventari*, p. 31). Full de 160 x 110 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 218, amb quinze versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

48. El testament d'Amèlia.— «Malalta esta malalta / la filla del rei frances». A-25-XVII, doc. 16 (*Inventari*, 254). Full de 158 x 108 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 121, fa al·lusió a una versió recollida per Verdaguer a Folgueroles i esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 146. MILÀ, *Romancerillo*, n. 220, amb tretze versions bastant semblants a la de Verdaguer.

49. La jove rebel.— «La mare sesta la cuina / asentada sobre un banch». A-3-VII, doc. 5 (*Inventari*, p. 27). Full de 150 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas», i al marge dret: «Balades - 3^r vol[um]». MILÀ, *Romancerillo*, n. 229, amb cinc versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

50. La vídua hipòcrita.— «Si n ha caigut mala[!]t / lo comte de Valencia». A-25-XXVIII, doc. 9 (*Inventari*, p. 257-258). Full de 162 x 115 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 121, fa al·lusió a una versió de Folgueroles esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 284, i que deu correspondre a la nostra. MILÀ, *Romancerillo*, n. 231, amb tres versions cap de les quals no s'assembla a la de Verdaguer.

51. La jove i el rei moro.— «Si n eran tres donzelletas / totas tres filaven lli». A-3-IX, doc. 14 (*Inventari*, p. 28). Full de 220 x 160 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas J. Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 232, amb tres versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

52. La noble porquerola.— «Ay fill perque not casas / perque no t cercas muller». A-25-XXVII, doc. 14 (*Inventari*, p. 257). Plec de quatre pàgines, de 213 x 135 mm. Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló. Al començament hi ha quatre versos ratllats: «En nombre de Dios comenso / en nom de l'espiritu Santo / si Deu me vol ajudar / y la Verge Soberana». Al marge dret, hi ha escrit en llapis (probablement per un dels col·laboradors de l'oficina de l'Obra del Cançoner) «Vallespir». Com ja va intuir CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 121, correspon a la versió recollida per Verdaguer al Vallespir i esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 265, diferent d'una altra versió d'un full de la Biblioteca de Catalunya de la qual dona notícia CASACUBERTA, *loc. cit.* La nostra versió correspon a la versió LI de MILÀ, *Romancerillo*, n. 234, comunicada a Milà per Verdaguer, segons indica l'exemplar anotat del *Romancerillo* conservat a la Biblioteca de Catalunya. De tota manera, hi podem observar un bon nombre de variants, fruit de males lectures o de correccions de Milà, i una gran quantitat de supressions.

53. La filla del rey (títol posat per Verdaguer).— «Pare lo comte es casado / ijas y muger tenia». A-28-VII, doc. 8 (*Inventari*, p. 299). Full de 205 x 150 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Folgarolas / J. Verdaguer». *Ibidem*, doc. 1, hi ha una versió factícia d'Aguiló, al final de la qual fa la llista de versions que en coneix; hi esmenta, en segon lloc, «Folgaroles Mos. I. V.». MILÀ, *Romancerillo*, n. 237, amb set versions, bastant diferents de la de Verdaguer.

54. Dona Isabel.— «Estaba dona Isabel / en son palaci real». A-25-XV, doc. 3 (*Inventari*, p. 253). Full de 220 x 160 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer». Al marge dret del dors hi ha una llarga nota de Verdaguer: «Contan las vellas que aquesta dama fugint de Madrid vingue a amagarse en nostra planura [la Plana de Vic] en lo anomenat Castell de Vilagelants d'hont la arrancà lo rey despres de haver donat lo titol de caballers a sos espies en Mas y en Fontanellar de Roda. Entre altrs rarezas de aquell miracle d'hermosura la tradicio li pinta ulls verts». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 121, fa al·lusió a una versió de Folgueroles recollida per Verdaguer i esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 130. MILÀ, *Romancerillo*, n. 253, amb set versions que no s'assemblen gaire a la de Verdaguer.

55. La muller perversa.— «Qui son estos caballeros / que a eixas horas fan obrir». A-25-XXIV, doc. 5 (*Inventari*, p. 256). Full de 221 x 158 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas - J. Verdaguer». CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 122, fa al·lusió a una versió recollida per Verdaguer a Folgueroles, esmentada per AGUILÓ, *Romancer*, p. 226, que deu correspondre a la nostra. MILÀ, *Romancerillo*, n. 255, amb vuit versions bastant diferents de la de Verdaguer.

56. Rapte i plor.— «A la casa xica / a la casa gran». A-4-XV, doc. 2 (*Inventari*, p. 38). Plec de quatre pàgines, de 200 x 155 mm, escrit només per la banda interior. Lletre de Verdaguer. Aguiló no hi va afegir cap nota. MILÀ, *Romancerillo*, n. 277, amb cinc versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

57. La nina enganyosa.— «Mentre jon jugaba / al joch de pilota». A-6-XI, doc. 7 (*Inventari*, p. 56). Full de 150 x 108 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas J. Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 292, amb vuit versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

58. La nina desímbolta.— «A la vila de Prades / galan nina ni ha» (al marge superior dret hi ha el refrany «Ay viva l'amor / viva l'amor / que viva la rosa»). A-7-II, doc. 3 (*Inventari*, p. 60). Full de 147 x 102 mm. Lletre de Verdaguer. Després del refrany, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riu de peras». MILÀ, *Romancerillo*, n. 296, amb sis versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

59. Francisca.— «Las fiestas de Pascua / també las de Nadal» (al marge dret hi ha el refrany «Arri muleta falba / ara es hora si may»). A-9-LXV, doc. 1 (*Inventari*, p. 93-94). Full de 148 x 102 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 298, amb quatre versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

60. La nina de Cerdanya.— «Las ninas de Cerdanya / son de bon festejar». A-4-XXVII, doc. 2 (*Inventari*, p. 40). Full de 150 x 115 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 300 (una versió que no correspon a la de Verdaguer).

61. El galant poc afortunat.— «Set que n he festejades / totes m han dit que no». A-7-IX, doc. 5 (*Inventari*, p. 63). Full de 205 x 86 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 302, amb dues versions bastant semblants a la de Verdaguer.

62. L'home petitet.— «Tinch un home petit / com un gra de cibada». A-9-X, doc. 2 (*Inventari*, p. 84). Full de 217 x 155 mm (a l'altra cara hi ha una convocatòria de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona adreçada a Marià Aguiló, 21 de desembre de 1871). Lletre de Marià Aguiló, el qual hi afegeix al començament: «Verdaguer Riudeperas». L'original de Verdaguer, ratllat, es troba a A-18-XIV, doc. 29 (vegeu la cançó que comença «Una cansó ses dictada / allí l'pon de Reventí», n. 83). MILÀ, *Romancerillo*, n. 308, amb dues versions molt diferents de la de Verdaguer.

63. La filla del pagès.— «N hi havia un pages / que tenia tres fillas» (al final hi ha el refrany «Per mi son dos / viva l amor / viva la drich / que la vivo vivi dom daina / del rey gentil»). A-8-XV, doc. 5 (*Inventari*, p. 74). Full de 210 x 155 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Jacinto Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 311, amb cinc versions que no corresponen a la de Verdaguer.

64. Rigor inaudit.— «Tan si es demati com bespre a la font men fan anár» (al costat hi ha el refrany «Retirat Catarineta / que es hora de retirá»). A-5-XXXVI, doc. 11 (*Inventari*, p. 52). Full de 150 x 110 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Sense cap anotació d'Aguiló. MILÀ, *Romancerillo*, n. 316, amb quatre versions que no corresponen a la de Verdaguer.

65. El caçador.— «Una matinada fresca / jo men ani a cassar». A-5-I, doc. 15 (*Inventari*, p. 43). Full de 187 x 113 mm, que conté també la cançó que comença «Una bella seca y magra» (n. 105), ratllada. Lletre de Verdaguer. Aguiló hi afegí, en llapis, «dugues» (cançons). MILÀ, *Romancerillo*, n. 317, amb deu versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

66. La dansa i la font.— «A la plassa fan balladas / mare deixeu mhi anar». A-5-XXV, doc. 4 (*Inventari*, p. 49). Full de 210 x 160 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 318 (una versió semblant a la de Verdaguer, però molt més breu).

67. La descontentadissa.— «Catarina sen pentina / prim tan amorosa / ab una pinta d argen / prim tan amorosament». A-18-XIV, doc. 19 (*Inventari*, p. 202). Full de 150 x 105 mm, al dors del qual hi ha una altra cançó que comença «Un fadri y una minyona / tots neran d un mateix tems» (n. 97). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló. MILÀ, *Romancerillo*, n. 326, amb cinc versions bastant semblants a la de Verdaguer, fragmentària.

68. Despreniment.— «Joan ten porto la nova / tant sols no t ho goso dir». A-6-XIX, doc. 2 (*Inventari*, p. 58). Full de 215 x 159 mm, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 328, amb vuit versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

69. Resposta adequada.— «No hi ha pas mes galan vila / que la de Castell tersol». A-4-XXI, doc. 4 (*Inventari*, p. 39). Full de 215 x 155 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 331, amb quatre versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

70. Angeleta.— «Lo dia de San Joan / que es diada asenyalada». A-6-1, doc. 12 (*Inventari*, p. 52). Full de 220 x 158 mm, escrit per una sola cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al final, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 336, amb nou versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

71. La mort de l'enamorada.— «Un demati men llevi / matinet a punta d'alva». A-28-IX, doc. 10 (*Inventari*, p. 301). Full de 158 x 110 mm, al començament del qual hi ha els primers versos, ratllats, de la cançó «Un demati men llevi / demati ala punta d'alva» (n. 9). Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 337, amb onze versions molt diferents de la de Verdaguer.

72. Muntanyes de Canigó.— «Montanyas de Canigó / son frescas y regaladas» (a sobre hi ha el refrany «Jo que no puch dormi a la nit / dormo ala matinada / jo que no puch dormi a la nit / ala matinada un xich»). A-7-VII, doc. 16 (*Inventari*, p. 62). Full de 220 x 155 mm, escrit per una sola cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». Correspon a la versió A del n. 67 de CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 122, full de la Biblioteca de Catalunya, ms. 1404, que barreja el n. 341 i el n. 359 de MILÀ, *Romancerillo*.

73. La noia de Manlleu.— «Una canso vull canta / no hi ha molt que s'es dictada / d'una minyona que hi ha / baix al fondo de la plana». A-18-VIII, doc. 3 (*Inventari*, p. 189). Full de 215 x 160 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer, que hi va posar al començament «Jacinto Verdaguer». Aguiló hi va afegir, encara «Ballades» i «Folgaroles». Correspon només als primers versos de MILÀ, *Romancerillo*, n. 352 («Deseo logrado»).

74. Després de la guerra.— «Cuan jo nera petitet / cuan nera un jove tendre». A-7-VI, doc. 2 (*Inventari*, p. 62). Full de 215 x 155 mm, a dues columnes. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 363, amb quatre versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

75. Pobra i dormidora.— «Si men llevo demati / demati com ne solia». A-4-VIII, doc. 3 (*Inventari*, p. 35). Full de 214 x 155 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^a Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 380 (una versió, que no correspon a la de Verdaguer).

76. L'hostal.— «Per divertir mas tristesas de dintre del meu cor / jo demano llicencia a Deu Nostre Senyor» (Verdaguer mateix hi afegeix, entre parèntesis: «tal vegada ha de dir per fer una canso»). A-7-XIII, doc. 8 (*Inventari*, p. 64). Full de 220 x 155 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] J Verdaguer / Figuerolas [es deu tractar d'un lapsus per Figuerolas]». MILÀ, *Romancerillo*, n. 403 (notícia d'una versió que no correspon gaire a la de Verdaguer).

77. El sastre.— «Una cansoneta nova / be la sentireu a dir». A-8-XLII, doc. 1 (*Inventari*, p. 79). Full de 211 x 149 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament,

Aguiló hi afegí: «J.^o Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 424 (breu notícia d'una versió molt diferent de la de Verdaguer).

78. La nota i el traginer.— «Un dilluns al dematí / que es principi de senmana». A-17-XXIX, doc. 5 (*Inventari*, p. 181). Full de 210 x 148 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi va afegir «J.^o Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 443 (breu notícia d'una versió molt semblant). CASACUBERTA, *J. V. col·lector*, p. 124-125, descriu una altra versió recollida per Verdaguer, d'un full de la Biblioteca de Catalunya.

79. Rebuda poc afectuosa.— «Lo poble de Viladrau / nes poble duna gran fama». A-8-XXVI, doc. 1 (*Inventari*, p. 76). Full de 214 x 157 mm, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al final, Aguiló hi afegí: «Jacinto Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 455 (notícia de tres versions que no corresponen gaire a la de Verdaguer).

80. Al·legoria.— «Un dia estava tant [ratllat, a sota: «molt»] trist / pentinant ma cabellera». A-9-LXXIV, doc. 14 (*Inventari*, p. 95). Full de 210 x 150 mm. Lletre de Marià Aguiló, el qual hi va afegir al començament: «Amor» i «J. Verdaguer en La Preste França», i al marge dret: «Pos se entre les cansons dels militars enamorats que crech que n'hi ha algunes d'historiques». Cf. CASACUBERTA, *J. V. col·lector*, p. 125, que dona notícia d'una versió de la llibreta *Cansons populars* de la Biblioteca de Catalunya, corresponent a MILÀ, *Romancerillo*, n. 480, segons Milà recollida a Prats de Molló (una mica diferent de la nostra).

81. L'any de l'eclipsi.— A) «Mos amichs m'estan dient / Joan com estas tan magra». A-7-VIII, doc. 2 (*Inventari*, p. 63). Full de 152 x 107 mm. Lletre de Verdaguer. Aguiló no hi va anotar res.— B) «Mos amichs m'estan dient / -Joan com estas tan magre». A-7-VIII, doc. 6 (*Inventari*, p. 63). Full de 215 x 155 mm, a dues columnes. Versió gairebé igual que l'anterior, però amb moltes variants ortogràfiques. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J.^o Verdaguer R[ecollida] en la Plana de Vich». —MILÀ, *Romancerillo*, n. 481 (breu notícia, que no té res a veure amb les versions de Verdaguer).

82. Un casament.— «Una cansó ses dictada / alli l' pont de Reventí». A-18-XIV, doc. 29 (*Inventari*, p. 202). Plec de quatre pàgines, de 148 x 105 mm, que també conté una cançó ratllada que comença «Tinch un home petit com un gra de cibada» (n. 63). Lletre de Verdaguer. A la p. 3, al començament de la cançó ratllada, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer», igualment ratllat. MILÀ, *Romancerillo*, n. 502 (notícia molt breu d'una versió molt diferent).

83. El pardal.— «Una canso nova - cantant vos la dire / del pardal que s'ajoca - al taronge». A-4-XVII, doc. 3 (*Inventari*, p. 38). Retall de 87 x 152 mm, fet sens dubte per Aguiló a partir d'un full més gran (la cançó comença «Altra»); al darrera hi ha un altre text tallat, del qual només es pot llegir l'últim vers, «tota la requincaïlla», i el refrany: «Cucut / no sen faltava gayre / de ser cornut», tot ratllat (es tracta de «Lo pobre terrisser», n. 102). Lletre de Verdaguer. Aguiló no hi va fer cap afegit. MILÀ, *Romancerillo*, n. 530, amb cinc versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

84. Cançó mentidera.— «Sota l pon de Manlleu / ni hi ha una pollancreda». A-18-XIV, doc. 24 (*Inventari*, p. 202). Full de 150 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Verdaguer / Riudeperas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 543 (una sola versió bastant diferent de la de Verdaguer).

85. El soldat i la pastora.— «N era un soldat venia de la guerra / pel camí troba una pastoreta». A-5-II, doc. 11 (*Inventari*, p. 44). Full de 203 x 135 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Fogaroles R[ecollit] per Sinto Verdaguer». MILÀ, *Romancerillo*, n. 546, amb quatre versions, cap de les quals no correspon a la de Verdaguer.

86. La filla del rei francès.— «Ni hi havia grans ballades / plassa d Aragones». A-25-iv, doc. 6 (*Inventari*, p. 250). Full de 220 x 160 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida] a Folgueroles o Riudeperas J. Verdaguer / 1867». Deu correspondre a la versió esmentada a AGUILÓ, *Romancer*, 34, a la qual fa al·lusió CASACUBERTA, J. V., *col·lector*, p. 126. MILÀ, *Romancerillo*, n. 551 (una sola versió, molt diferent de la de Verdaguer).

87. Margarida.— «Margarideta llevat tu / que n fas llarga matinada». A-17-1, doc. 8 (*Inventari*, p. 174). Full de 165 x 115 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Verdaguer / Riudeperas». MILÀ, *Romancerillo*, n. 568 (una única versió, bastant diferent de la de Verdaguer).

88. Amor dissortat.— «Dedat dels tres anys / jo le festejada» (al marge dret hi ha el refrany «flo del timonet / roseta encarnada»). A-9-LVIII, document únic (*Inventari*, p. 92). Full de 155 x 119 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Retazo» i «J. Verdaguer / Riudeperas».

89. Les nines d'Arenys.— «Las ninas d Arenys / som molt buniquetas». A-5-xxxv, doc. 1 (*Inventari*, p. 51; el segon vers hi és llegit «son», d'acord amb el sentit, tot i que es tracta clarament d'una ema). Full de 151 x 116 mm, escrit només per una cara, que conté també una cançó fragmentària ratllada que comença «Si n eran tres donzelles / totes per endevant» (n. 91). Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas».

90. Les tres donzelles.— «Si n eran tres donzellas / totes per endevant». A-5-xxxv, doc. 1 (*Inventari*, p. 51, que no fa al·lusió a aquesta cançó perquè està ratllada). Full de 151 x 116 mm, escrit només per una cara, que conté també la cançó que comença «Las ninas d Arenys» (n. 90). Lletra de Verdaguer. Text fragmentari. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas».

91. Queixes de l'enamorat.— «Mare de Deu de Vellmunt / al bell cim d una montanya». A-29-III, doc. 73 (*Inventari*, 310-311). Full de 156 x 110 mm, que conté també la cançó que comença «A hi ha vila mes trista / com es la de Llensa» (n. 44). Lletra de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló. Text fragmentari: al final hi ha un «&».

92. La vídua.— «A la edad dels catorze anys / lo pare men ha casada». A-29-III, doc. 75 (*Inventari*, p. 311). Full de 158 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

93. La Maria de Manlleu.— «La vila de Manlleu / es una vila alegre». A-18-XV, doc. 1 (*Inventari*, p. 203). Full de 156 x 109 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Folgaroles - Jacinto Verd».

94. La Josepa de Folgueroles.— «De Folgarolas penso que nes filla / sen diu Josepa per son propi nom». A-29-III, doc. 76. Full de 159 x 110 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

95. Casament frustrat.— «Una diada - malassen[y]alada / ba pendre vista - volerse casa». A-29-III, doc. 79 (*Inventari*, p. 311). Full de 143 x 110 mm. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer».

96. El fadri i la minyona.— «Un fadri y una minyona / tots neran d un mateix tems». A-18-XIV, doc. 19 (*Inventari*, p. 202). Full de 150 x 105 mm, al recto del qual hi ha una altra cançó

que comença «Catarina sen pentina / prim tan amorosa» (n. 68). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

97. La noia del Murgurull.— A) «Nes filla del Murgurull / qu'es casa bella». A-7-XXXI, doc. 1 (*Inventari*, p. 67). Full de 157 x 118 mm. Lletre de Verdaguer, el qual hi posà al final aquesta nota: «Aqueixa canso la trague en sa juvenesa un jay del poble de Calldetenas anomenat: Lo vell Codineta». Al començament, Aguiló hi afegí: «R[ecollida per] Verdaguer 1866 / Riudeperas». A la camisa corresponent, Aguiló mateix anotà: «En Milà no crech que la pose».— B) «Una canso vull cantar / canso molt bella / d una minyona que hi ha / sen diu Roseta». A-27-IV, doc. 151 (*Inventari*, p. 267). Full de 215 x 155 mm, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Aguiló afegí al començament: «Jacinto Verdaguer» i «Amorosa casolana».

98. El pla de Tordera.— «Cuan hi passaba - pel pla de Tordera / men giro darrera - y men poso a plorà». A-8-VIII, doc. 2 (*Inventari*, p. 72). Retall de 80 x 159 mm. Lletre de Verdaguer, que hi va posar com a títol «Canso»; al final diu «Altra», que probablement es refereix a la cançó que comença «Vosaltres de Folgarolas» (n. 116); al darrere hi ha una altra cançó, ratllada, que comença «Lo pobre tarrisser / lo pobre tarrissayre» (n. 102). Aguiló no hi va afegir cap anotació. A A-29-III, doc. 70 (*Inventari*, p. 310), plec de quatre pàgines de 150 x 105 mm, que conté igualment la cançó que comença «Vosaltres de Folgarolas» (n. 116), hi ha una còpia de Verdaguer mateix, amb lletre molt acurada, que comença «Cuant hi passaba - al pla de Tordera» i fins al final és idèntica a la del retall anterior; Aguiló no hi va afegir cap anotació.

99. Hermosa Maria.— «Una cansó / hermosa Maria». A-18-II, doc. 4 (*Inventari*, p. 185). Full de 157 x 110 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Verdaguer / Riudeperes».

100. Comiat de Vic.— «Adeu santa clara beya / adeu pares capuchins». A-11-XXXIX, doc. 4 (*Inventari*, p. 114; per una errada, diu «sant clara»). Full de 153 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer», i al marge, tot fent al·lusió a «Santa Clara vella», anotà: «Vid quant se tira a terra? Es una despedida minuciosa de Vich / Era d'algú que anavan a matar? / En Cinto la replega d una dona vella que fa anys ques morta y no l'ha sentida may a ningú més».

101. Lo pobre terrisser.— «Lo pobre terrisser / lo pobre terrissayre». A-9-XVII, doc. 1 (*Inventari*, p. 85). Full de 215 x 135 mm (a l'altra cara hi ha un fragment d'una convocatòria impresa dels Jocs Florals de Barcelona). Lletre de Marià Aguiló, que hi afegí al començament: «R[ecollida per] Verdaguer Riudeperes». He pogut localitzar el començament, la part central i el final del text autògraf de Verdaguer, retallat per Aguiló (vegeu núms. 84, 99 i 116).

102. El petit vailet.— «Lo petit baillet / demati s lleva». A-5-XX, doc. 8 (*Inventari*, p. 48). Full de 153 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer».

103. Vora de l'aigua.— «Allí a vora de laiga / a pendre la fresco». A-4-XXXI, doc. 11 (*Inventari*, p. 42). Full de 161 x 106 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / J. Verdaguer».

104. La vella.— «Una bella seca y magra / fum fum fum / tot lo dia es a la aixeta / feuli fum». A-5-I, doc. 15 (*Inventari*, p. 43, que no hi fa al·lusió perquè està ratllada). Full de 187 x 113 mm, que conté també la cançó que comença «Una matinada fresca» (n. 66). Lletre de Verdaguer. Aguiló hi anotà en llapis «dugues» (cançons) i hi posà al davant, igualment en llapis, el número «2».

105. La Marianna.— «Una cansoneta noba / cantarem si adepau / duna sarta minyona / de Vilanova de Sau». A-18-XIV, doc. 17 (*Inventari*, p. 201). Full de 152 x 107 mm, a dues columnes, que també conté les cançons que comencen «Estava la vergeta / retirada en tal manera» (n. 1) i «La mare de Deu / un rose plantava» (n. 14). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

106. La calàndria.— «A sota d'un nogue / sentats anostro ple». A-8-V, doc. 2 (*Inventari*, p. 71). Full de 152 x 108 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «J. Verdaguer / Riudeperas».

107. Anada a la font.— «Ja n'agafaba lo cantir / y a la font men ani jo». A-24-VIII, doc. 7 (*Inventari*, p. 241). Full de 164 x 114 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

108. Joc (títol posat per Verdaguer).— «Baixan tres tonaires / de la montanya». A-17-I, doc. 7 (*Inventari*, p. 174). Full de 150 x 105 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperes / Verdaguer». A A-28-I, doc. 41 (*Inventari*, p. 287) n'hi ha una còpia parcial feta per Marià Aguiló, amb la nota final: «Tros de una canso que recorda haver sentida Mosen Jasinto Verdaguer y la tenen los provenzals Vid Damase Arbaud 1° 1.^r p 177».

109. La molinera (títol posat per Verdaguer).— «Las sabatas que tu portas / s'han de deixa». A-27-V, doc. 221 (*Inventari*, p. 282). Full de 142 x 108 mm, escrit només per una cara. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer».

110. La prometença.— «Si n'eran tres rectos / a caball d'un asa». A-17-XII, doc. 1 (*Inventari*, p. 178). Full de 150 x 105 mm, que també conté —al verso— la cançó que comença «Lo recto de Sarrià» (n. 112). Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer».

111. El rector de Sarrià.— «Lo recto de Sarrià / cuan te sopar no te pa». A-17-XII, doc. 1 (*Inventari*, p. 178, que no fa al·lusió a aquesta versió perquè Aguiló no la distingí de la que comença «Si n'eran tres rectos», n. 111). Full de 150 x 105 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament del n. 111, Aguiló hi afegí «Riudeperas / Verdaguer».

112. La vella bevadora.— «Una vella seca y magra / fum fum fum / tot lo dia es a l'axeta / feuli fum». A-18-IV, doc. 6 (*Inventari*, p. 186). Full de 203 x 134 mm. Lletre de Marià Aguiló, el qual afegí al començament: «R[ecollida per] Verdaguer - Fogaroles / (Satírica)».

113. Brindis popular (títol posat per Verdaguer).— «Lo bon vi m' sab bo / que l'aiga / no gaira / Lo bon vi m' sab bo / que laiga no» (refrany). Continua: «Per un got / del priorat». A-18-XIV, doc. 25 (*Inventari*, p. 202). Full de 150 x 106 mm, escrit només per una cara, a dues columnes. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas / Verdaguer».

114. Mossèn Joan de Vic (títol posat per Verdaguer).— «Ahon aneu vos are / Mosen Joan de Vich». A-18-XIV, doc. 26 (*Inventari*, p. 202). Full de 158 x 108 mm. Lletre de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Riudeperas Vich / J. Verdaguer».

115. Els de Folgueroles.— «Vosaltres de Folgarolas Lom la sou caballers / enguany que heu cullit prou naps lom la fareu diners». A-18-XIV, doc. 28. Retall de 55 x 159 mm, que duu al darrera, ratllat un fragment de la cançó «Lo pobre terrisser» (n. 102). Lletre de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló. N'hi ha una còpia pràcticament idèntica, amb lletre més acura-

da, a A-29-III, doc. 70 (*Inventari*, p. 310), plec de quatre pàgines de 150 x 105 mm, que també conté una còpia de la cançó que comença «Cuant hi passaba - al pla de Tordera» (n. 99); lletra de Verdaguer, sense cap nota d'Aguiló.

116. La cistella.— «Aquexa cistella / voltada de roses». A-27-IV, doc. 148 (*Inventari*, p. 267). Full de 150 x 88 mm, escrit només per una cara. Lletra de Marià Aguiló, que hi afegí al final: «Plana de Vich / Replegada per en Jacinto Verdaguer».

117. El teixó del carboner.— «Aqui dalt a Sant Ilmeri / tot a vora la riera». A-29-III, doc. 71 (*Inventari*, p. 310). Full de 203 x 133 mm, escrit només per una cara. Lletra de Verdaguer, sense cap anotació d'Aguiló.

118. Correm-hi, minyons.— «Corremi minyons / quel guiatge es nega». A-29-III, doc. 72 (*Inventari*, p. 310). Full de 160 x 110 mm, escrit només per una cara. Lletra de Marià Aguiló, que hi afegí al començament: «Verdaguer». Es tracta d'un fragment.

119. Cançó dels disbarats.— «A la vila de Sant Quirse / si ni hi ha aguda gran rissa». A-29-III, doc. 82 (*Inventari*, p. 311). Full de 157 x 106 mm. Lletra de Verdaguer. Al començament, Aguiló hi afegí: «Folgaroles - Jacinto Ver^{te}».